Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (έκτο τμήμα)

της 14ης Μαρτίου 2024*

«Παράβαση κράτους μέλους – Οδηγία 91/676/ΕΟΚ – Άρθρο 3, παράγραφος 4 – Άρθρο 5, παράγραφος 4 – Παράρτημα ΙΙ, Α, σημεία 2 και 5 – Παράρτημα ΙΙ, Β, σημείο 9 – Παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 1, σημεία 2 και 3, και παράγραφος 2 – Άρθρο 5, παράγραφος 5 – Προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης – Επανεξέταση του καταλόγου των ευπρόσβλητων στη νιτρορρύπανση ζωνών – Υποχρεωτικά μέτρα προβλεπόμενα στα προγράμματα δράσης – Συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις»

Στην υπόθεση C-576/22,

με αντικείμενο προσφυγή του άρθρου 258 ΣΛΕΕ λόγω παραβάσεως, η οποία ασκήθηκε στις 30 Αυγούστου 2022,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον C. Hermes και την E. Sanfrutos Cano,

προσφεύγουσα,

κατά

Βασιλείου της Ισπανίας, εκπροσωπούμενου από τον A. Ballesteros Panizo,

καθού,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (έκτο τμήμα),

συγκείμενο από τους T. von Danwitz, πρόεδρο τμήματος, P. G. Xuereb (εισηγητή) και A. Kumin, δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott

γραμματέας: A. Calot Escobar

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε την γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική.

Απόφαση

1 Με την προσφυγή της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας:

– καθόσον δεν χαρακτήρισε ως ζώνες ευπρόσβλητες, στην Comunidad de Castilla y León (Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, Ισπανία), στην Comunidad Autónoma de Extremadura (Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας, Ισπανία), στην Comunidad Autónoma de Galicia (Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, Ισπανία), στη Comunidad Autónoma de las Islas Baleares (Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, Ισπανία), στην Comunidad Autónoma de Canarias (Αυτόνομη Κοινότητα των Καναρίων Νήσων, Ισπανία), στην Comunidad de Madrid (Κοινότητα της Μαδρίτης, Ισπανία) και στην Comunidad Valenciana (Κοινότητα της Βαλένθια, Ισπανία), τις υδρολογικές λεκάνες μέσω απορροής (επιφανειακά ύδατα) ή διείσδυσης (υπόγεια ύδατα) (στο εξής: υδρολογικές λεκάνες) που αντιστοιχούν σε καθένα από τα ακόλουθα μολυσμένα σημεία μέτρησης:

  – Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν: CA 0233006, 4300412, 4300169, 4300165, 4300141, 4300026, 4300113, 4300083, 4300178, 4300177, TA 55707002, 4300518, 4300164, 4300073, 4300191 και 4300173·

  – Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας: TA 67714001, TA 62312004, TA 64812005, TA 59810001, TA 67714102, TA 67812004, 400581, TA 65312005, TA 72914003, TA 57510009, TA 57410002, TA 59611005, TA 65212006, TA 67514001, TA 59611006, TA 70413001, TA 70414002, TA 72914001, TA 72914002 και TA 62309002·

  – Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας: 14.RW.05.120, 14.RW.06.110, 14.RW.06.210, 14.RW.07.030, 14.RW.07.070, 14.RW.11.020, 14.RW.14.050, TW-54-10, TW-31-10, TW-31-20, TW-36-10, CW-10-10, CW-12-10, CW-16-10, CW-16-20, TW-36-20, TW-37-10, TW-37-20, TW-39-10, TW-39-20, TW-25-10, CW-49-10 και TW-25-05·

  – Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων: 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123, ES 53M1205, ES 53MA 082, ES 53MA 072, ES 53ME132, ES 53MA 19 και ES 53MA 042·

  – Αυτόνομη Κοινότητα των Καναρίων Νήσων: ES 120ESBT 1210008, ES 120ESBT 1210016, S 120ESBT 1210040, ES 120ESBT 1210048, ES 120ESBT 1211048, S 120ESBT 1211056, ES 120ESBT 1211063, S 120ESBT 1211117 και ES 125ESBT 1250015 ·

  – Κοινότητα της Μαδρίτης: TA 53306002, TA 53306008, 13-05 και 07-09·

  – Κοινότητα της Βαλένθια: JU210, JU209 και JU202,

– καθόσον δεν προέβλεψε όλα τα απαραίτητα υποχρεωτικά μέτρα στα προγράμματα δράσης της Comunidad Autónoma de Aragón (Αυτόνομης Κοινότητας της Αραγονίας, Ισπανία), της Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha (Αυτόνομης Κοινότητας της Καστίλης – Λα Μάντσα, Ισπανία), της Αυτόνομης Κοινότητας της Καστίλης και Λεόν, της Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας και της Κοινότητας της Μαδρίτης, και

– καθόσον δεν θέσπισε συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις σχετικά με τη νιτρορρύπανση, ως προς τις Αυτόνομες Κοινότητες στις οποίες παρατηρείται αυξητική τάση στη ρύπανση των σημείων μέτρησης των ευπρόσβλητων ζωνών, ιδίως στην Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, στην Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα, στην Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν και στην Comunidad Autónoma de la Región de Murcia (Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, Ισπανία), και, σχετικά με τον ευτροφισμό, ως προς όλη την επικράτεια,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης (ΕΕ 1991, L 375, σ. 1), όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1137/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008 (ΕΕ 2008, L 311, σ. 1) (στο εξής: οδηγία 91/676), από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα ΙΙ και ΙΙΙ αυτής, και από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

2 Η πέμπτη, η έκτη, η δέκατη, η ενδέκατη και η δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 91/676 έχουν ως εξής:

«[εκτιμώντας] ότι η κύρια αιτία της διάχυτης ρύπανσης των υδάτων στην Κοινότητα είναι τα νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης·

ότι πρέπει, συνεπώς, να μειωθεί η ρύπανση του νερού που οφείλεται άμεσα ή έμμεσα σε νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης και να προληφθεί η περαιτέρω επιδείνωσή της, προκειμένου να προστατευθούν η ανθρώπινη υγεία, οι ζώντες πόροι και τα υδάτινα οικοσυστήματα και να εξασφαλισθούν οι άλλες θεμιτές χρήσεις του νερού· ότι, προς το σκοπό αυτόν, πρέπει να ληφθούν μέτρα σχετικά με την αποθήκευση όλων των αζωτούχων ενώσεων και τη διασπορά τους στο έδαφος, καθώς και με ορισμένες πρακτικές διαχείρισης του εδάφους·

[…]

ότι τα κράτη μέλη πρέπει να προσδιορίσουν τις ευπρόσβλητες ζώνες και να καταρτίσουν και να εφαρμόσουν τα αναγκαία προγράμματα δράσης για να μειώσουν τη νιτρορρύπανση των υδάτων στις ευπρόσβλητες ζώνες·

ότι τα προγράμματα αυτά δράσης πρέπει να περιλαμβάνουν μέτρα για τη μείωση της διασποράς αζωτούχων λιπασμάτων στο έδαφος, και ιδίως να καθορίζουν ειδικά όρια διασποράς ζωικής κόπρου στο έδαφος·

[…]

ότι αναγνωρίζεται ότι, λόγω της υδρογεωλογίας ορισμένων κρατών μελών, τα μέτρα προστασίας θα οδηγήσουν σε βελτίωση της ποιότητας του νερού μόνον μετά την πάροδο πολλών ετών».

3 Το άρθρο 1 της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία αποβλέπει:

– στη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προελεύσεως και

– στην πρόληψη της περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους.»

4 Το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα ακόλουθα:

«Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, νοούνται ως:

α) “υπόγεια ύδατα”, όλα τα ύδατα που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια του εδάφους στη ζώνη κορεσμού και σε άμεση επαφή με το έδαφος ή το υπέδαφος·

β) “γλυκά ύδατα”, τα φυσικά ύδατα χαμηλής περιεκτικότητας σε άλατα τα οποία γενικά είναι αποδεκτά προς υδροληψία και επεξεργασία για την παραγωγή πόσιμου νερού·

γ) “αζωτούχος ένωση”, κάθε ουσία που περιέχει άζωτο, εκτός του αερίου μοριακού αζώτου·

[…]

ζ) “κόπρος”, τα περιττώματα ζώων ή μείγμα στρωμνής και περιττωμάτων ζώων, έστω και μεταποιημένα·

η) “διασπορά στο έδαφος”, η προσθήκη υλικών στο έδαφος, είτε με διασκορπισμό στην επιφάνεια του εδάφους, είτε με έγχυση στο έδαφος, είτε με παράχωμά τους, είτε με ανάμειξη με τα επιφανειακά στρώματα του εδάφους·

θ) “ευτροφισμός”, ο εμπλουτισμός του νερού με αζωτούχες ενώσεις, με αποτέλεσμα την επιτάχυνση της ανάπτυξης των φυκών και των ανώτερων μορφών φυτικής ζωής, με συνακόλουθη ανεπιθύμητη διαταραχή της ισορροπίας των οργανισμών που ζουν στο νερό και της ποιότητας των συγκεκριμένων υδάτων·

ι) “ρύπανση”: η άμεση ή έμμεση απόρριψη στο υδάτινο περιβάλλον αζωτούχων ενώσεων γεωργικής προέλευσης, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται κίνδυνοι για την ανθρώπινη υγεία, βλάβες στους ζώντες οργανισμούς και στα υδάτινα οικοσυστήματα ή ζημιές στις εγκαταστάσεις αναψυχής ή να παρακωλύονται άλλες θεμιτές χρήσεις του νερού·

ια) “ευπρόσβλητη ζώνη”: οι περιοχές ξηράς που χαρακτηρίζονται έτσι βάσει του άρθρου 3 παράγραφος 2.»

5 Το άρθρο 3 της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Σύμφωνα με τα κριτήρια του παραρτήματος Ι, τα κράτη μέλη προσδιορίζουν τα ύδατα που υφίστανται ρύπανση και τα ύδατα που ενδέχεται να την υποστούν εάν δεν αναληφθεί δράση σύμφωνα με το άρθρο 5.

2. Εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη χαρακτηρίζουν ευπρόσβλητες ζώνες όλες τις γνωστές περιοχές ξηράς που βρίσκονται στο έδαφός τους, των οποίων τα ύδατα απορρέουν στα ύδατα [που] έχουν προσδιοριστεί σύμφωνα με την παράγραφο 1 και οι οποίες συμβάλλουν στη ρύπανση. Κοινοποιούν στην Επιτροπή αυτό τον αρχικό χαρακτηρισμό εντός έξι μηνών.

[…]

4. Τα κράτη μέλη επανεξετάζουν και, εφόσον είναι αναγκαίο, αναθεωρούν ή συμπληρώνουν τον κατάλογο των ευπρόσβλητων ζωνών, σε κατάλληλα χρονικά διαστήματα, τουλάχιστον δε ανά τετραετία, ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι μεταβολές και οι απρόβλεπτοι κατά τον προηγούμενο χαρακτηρισμό παράγοντες. Κοινοποιούν στην Επιτροπή κάθε αναθεώρηση ή συμπλήρωση του καταλόγου αυτού εντός έξι μηνών.

5. Εφόσον τα κράτη μέλη καταρτίζουν και εφαρμόζουν στο σύνολο του εθνικού τους εδάφους τα προγράμματα δράσης που αναφέρονται στο άρθρο 5 σύμφωνα με την παρούσα οδηγία, απαλλάσσονται από την υποχρέωση του χαρακτηρισμού συγκεκριμένων ευπρόσβλητων ζωνών.»

6 Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676:

«Προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα γενικό επίπεδο προστασίας όλων των υδάτων από τη ρύπανση, εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη:

α) θεσπίζουν έναν ή περισσότερους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής, που θα εφαρμόζονται προαιρετικά από τους γεωργούς και οι οποίοι περιέχουν διατάξεις που καλύπτουν τουλάχιστον τα στοιχεία του παραρτήματος ΙΙ σημείο Α·

[…]».

7 Το άρθρο 5 της οδηγίας αυτής προβλέπει τα εξής:

«1. Εντός διετίας μετά τον προβλεπόμενο στο άρθρο 3 παράγραφος 2 αρχικό χαρακτηρισμό, ή εντός ενός έτους μετά από κάθε χαρακτηρισμό προβλεπόμενο στο άρθρο 3 παράγραφος 4, τα κράτη μέλη εκπονούν προγράμματα δράσης όσον αφορά τις χαρακτηρισμένες ευπρόσβλητες περιοχές για να επιτύχουν τους στόχους του άρθρου 1.

2. Ένα πρόγραμμα δράσης μπορεί να αφορά όλες τις ευπρόσβλητες ζώνες της επικράτειας ενός κράτους μέλους ή, όταν το κράτος μέλος το κρίνει σκόπιμο, μπορούν να καταρτίζονται διαφορετικά προγράμματα για διάφορες ευπρόσβλητες ζώνες ή τμήματα ζωνών.

3. Τα προγράμματα δράσης λαμβάνουν υπόψη:

α) τα διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία, και μάλιστα εκείνα που αφορούν τις σχετικές εισροές αζώτου γεωργικής και άλλης προέλευσης·

β) τις περιβαλλοντικές συνθήκες στις συγκεκριμένες περιοχές του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους.

4. Τα προγράμματα δράσης εφαρμόζονται εντός τετραετίας από τη σύνταξή τους και περιλαμβάνουν τα εξής υποχρεωτικά μέτρα:

α) τα μέτρα του παραρτήματος ΙΙΙ·

β) τα μέτρα τα οποία τα κράτη μέλη περιλαμβάνουν στον ή στους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής που καταρτίζονται σύμφωνα με το άρθρο 4, εκτός από όσα έχουν καταστεί κενά νοήματος λόγω των μέτρων του παραρτήματος ΙΙΙ.

5. Επιπλέον, στα πλαίσια των προγραμμάτων δράσης, τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που κρίνουν ότι απαιτούνται εάν, εξαρχής ή βάσει της πείρας που αποκτάται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων δράσης, καθίσταται καταφανές ότι τα μέτρα της παραγράφου 4 δεν επαρκούν για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 1. Κατά την επιλογή αυτών των μέτρων ή δράσεων, τα κράτη μέλη λαμβάνουν υπόψη τους την αποτελεσματικότητά τους καθώς και το κόστος τους σε σχέση με άλλα δυνατά προληπτικά μέτρα.

6. Τα κράτη μέλη καταρτίζουν και εφαρμόζουν κατάλληλα προγράμματα παρακολούθησης προκειμένου να εκτιμούν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων δράσης που θεσπίζονται δυνάμει του παρόντος άρθρου.

Τα κράτη μέλη που εφαρμόζουν το άρθρο 5 σε ολόκληρη την επικράτεια τους, παρακολουθούν την περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα των επιφανειακών και υπόγειων υδάτων σε επιλεγμένα σημεία μέτρησης, ώστε να προσδιορίζουν την έκταση της γεωργικής νιτρορρύπανσης των υδάτων.

[…]»

8 Το άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Για το χαρακτηρισμό των ευπρόσβλητων ζωνών και την αναθεώρηση του σχετικού καταλόγου, τα κράτη μέλη:

α) εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας, παρακολουθούν επί ένα έτος τη συγκέντρωση νιτρικών ιόντων στα γλυκά ύδατα:
   i) σε σταθμούς δειγματοληψίας για επιφανειακά ύδατα, που ορίζονται στο άρθρο 5 παράγραφος 4 της οδηγίας 75/440/ΕΟΚ [του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975, περί της απαιτούμενης ποιότητας των υδάτων επιφάνειας που προορίζονται για την παραγωγή ποσίμου ύδατος στα κράτη μέλη (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 80)], ή/και σε άλλους σταθμούς δειγματοληψίας που είναι αντιπροσωπευτικοί των επιφανειακών υδάτων των κρατών μελών, τουλάχιστον μία φορά το μήνα και συχνότερα στις εποχές των πλημμυρών,
   ii) σε σταθμούς δειγματοληψίας, αντιπροσωπευτικούς των υπόγειων υδροφόρων οριζόντων των κρατών μελών, κατά τακτά χρονικά διαστήματα και λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων της [οδηγίας 80/778/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Ιουλίου 1980, περί της ποιότητας του πόσιμου νερού (ΕΕ ειδ. έκδ. 15/001, σ. 255)]·

β) επαναλαμβάνουν το πρόγραμμα παρακολούθησης που αναφέρεται στο στοιχείο α) τουλάχιστον ανά τετραετία, εκτός από τους σταθμούς δειγματοληψίας όπου η συγκέντρωση νιτρικών ιόντων σε όλα τα προηγούμενα δείγματα ήταν κάτω των 25 mg/l και στους οποίους δεν έχει διαπιστωθεί κανένας νέος παράγοντας που να μπορεί να αυξήσει την περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα, οπότε το πρόγραμμα παρακολούθησης αρκεί να επαναλαμβάνεται μόνο ανά οκταετία·

γ) επανεξετάζουν ανά τετραετία την κατάσταση των γλυκών επιφανειακών υδάτων, των υδάτων των εκβολών ποταμών και των παράκτιων υδάτων τους από πλευράς ευτροφισμού.

[…]»

9 Το άρθρο 10 της ίδιας οδηγίας έχει ως εξής:

«1. Σχετικά με την τετραετία που ακολουθεί την κοινοποίηση της παρούσας οδηγίας και με κάθε επόμενη τετραετία, τα κράτη μέλη υποβάλλουν στην Επιτροπή έκθεση με τις πληροφορίες που καθορίζονται στο παράρτημα V.

2. Κάθε έκθεση που συντάσσεται δυνάμει του παρόντος άρθρου υποβάλλεται στην Επιτροπή μέσα σε έξι μήνες από το τέλος της περιόδου στην οποία αναφέρεται.»

10 Κατά το άρθρο 11 της οδηγίας 91/676:

«Με βάση τις πληροφορίες που λαμβάνει δυνάμει του άρθρου 10, η Επιτροπή εκδίδει συγκεφαλαιωτικές εκθέσεις μέσα σε έξι μήνες από την παραλαβή των εκθέσεων των κρατών μελών και τις κοινοποιεί στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο. Υπό το φως της εφαρμογής της παρούσας οδηγίας, και ιδίως των διατάξεων του παραρτήματος ΙΙΙ, η Επιτροπή υποβάλλει στο Συμβούλιο, πριν από την 1η Ιανουαρίου 1998, έκθεση συνοδευόμενη, ενδεχομένως, από προτάσεις για αναθεώρηση της παρούσας οδηγίας.»

11 Το Παράρτημα Ι της οδηγίας αυτής, με τίτλο «Κριτήρια για τον προσδιορισμό των υδάτων σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 1», ορίζει στο σημείο Α τα εξής:

«Για τον προσδιορισμό των υδάτων που αναφέρονται στο άρθρο 3 παράγραφος 1, χρησιμοποιούνται, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα κριτήρια:

1. κατά πόσον η περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα των γλυκών επιφανειακών υδάτων, ιδιαίτερα δε εκείνων που χρησιμοποιούνται ή προορίζονται για τη λήψη πόσιμου ύδατος, υπερβαίνει ή θα μπορούσε να υπερβαίνει, εάν δεν ληφθούν μέτρα σύμφωνα με το άρθρο 5, την περιεκτικότητα που καθορίζεται στην οδηγία 75/440/ΕΟΚ·

2. κατά πόσον τα υπόγεια ύδατα περιέχουν ή θα μπορούσαν να περιέχουν περισσότερο από 50 mg/l νιτρικών ιόντων εάν δεν ληφθούν μέτρα σύμφωνα με το άρθρο 5·

3. κατά πόσον φυσικές λίμνες γλυκού νερού, άλλοι χώροι γλυκού νερού, εκβολές ποταμών, παράκτια και θαλάσσια ύδατα διαπιστώνεται ότι είναι ή ότι μπορεί να γίνουν ευτροφικά στο προσεχές μέλλον εάν δεν ληφθούν μέτρα σύμφωνα με το άρθρο 5.»

12 Το Παράρτημα ΙΙ της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Κώδικας(-ες) ορθής γεωργικής πρακτικής», ορίζει τα εξής:

«Α. Ο κώδικας ή οι κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής που αποβλέπουν στη μείωση της νιτρορρύπανσης και συνεκτιμούν τις συνθήκες που επικρατούν στις διάφορες περιοχές της Κοινότητας, οφείλουν να περιλαμβάνουν κανόνες σχετικά με τα παρακάτω θέματα, εφόσον αυτά έχουν σημασία στις εκάστοτε συνθήκες:

1. τις χρονικές περιόδους κατά τις οποίες δεν ενδείκνυται η διασπορά λιπασμάτων στο έδαφος·
2. τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη·

[…]

5. τη χωρητικότητα και τον τρόπο κατασκευής των δοχείων αποθήκευσης της κόπρου, συμπεριλαμβανομένων μέτρων για πρόληψη της ρύπανσης των υδάτων από την απορροή και τη διαρροή, στα επιφανειακά και τα υπόγεια ύδατα, υγρών που περιέχουν κόπρο και λυμάτων από αποθηκευμένα φυτικά υλικά όπως π.χ. από ενσιρωμένη χορτονομή·

[…]

Β. Τα κράτη μέλη μπορούν επίσης να περιλαμβάνουν τα εξής θέματα στον ή τους κώδικες ορθής γεωργικής πρακτικής:

[…]

9. την ενθάρρυνση της κατάρτισης σχεδίων λίπανσης ανά αγρόκτημα και την τήρηση αρχείων για τη χρήση των λιπασμάτων·

[…]».

13 Το Παράρτημα ΙΙΙ της ίδιας οδηγίας, που τιτλοφορείται «Μέτρα που θα περιληφθούν σε προγράμματα δράσης σύμφωνα με το άρθρο 5, παράγραφος 4, στοιχείο α΄», έχει ως εξής:

«1. Τα μέτρα θα περιλαμβάνουν κανόνες σχετικούς με:

[…]

2. τη χωρητικότητα των δοχείων αποθήκευσης κοπριάς· η χωρητικότητα αυτή πρέπει να υπερβαίνει τη χωρητικότητα που απαιτείται για αποθήκευση κατά τη διάρκεια της μακρότερης περιόδου κατά την οποία απαγορεύεται η διασπορά κοπριάς στο έδαφος στην ευπρόσβλητη ζώνη, εκτός εάν μπορεί να αποδειχθεί στην αρμόδια αρχή ότι κάθε πλεονάζουσα ποσότητα κοπριάς πέραν από όση χωρούν τα δοχεία θα διατίθεται κατά τρόπο αβλαβή για το περιβάλλον·

3. τον περιορισμό της ποσότητας λιπάσματος που επιτρέπεται να διασπείρεται στο έδαφος, στα πλαίσια της ορθής γεωργικής πρακτικής, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών της εν λόγω ευπρόσβλητης ζώνης, ιδίως δε:
   α) των εδαφολογικών συνθηκών, του τύπου εδάφους και της κλίσης του·
   β) των κλιματικών, βροχομετρικών και αρδευτικών συνθηκών·
   γ) της χρήσης του εδάφους και των γεωργικών πρακτικών, συμπεριλαμβανομένων και των συστημάτων αμειψισποράς·

   και βάσει της ισορροπίας μεταξύ:

i) των προβλεπομένων αναγκών των καλλιεργειών σε άζωτο

και

ii) της ποσότητας αζώτου που διατίθεται για τις καλλιέργειες από το έδαφος και από τη λίπανση, που αντιστοιχεί προς:

– την ποσότητα αζώτου που ενυπάρχει στο έδαφος τη στιγμή κατά την οποία οι καλλιέργειες αρχίζουν να το χρησιμοποιούν σε σημαντικό βαθμό (υπόλοιπες ποσότητες κατά το πέρας του χειμώνα),

– το άζωτο που αντλείται από το ισοζύγιο της μετατροπής των αποθεμάτων οργανικού αζώτου του εδάφους σε ανόργανες ουσίες,

– την εισροή αζωτούχων ενώσεων από τα ζωικά περιττώματα,

– την εισροή αζωτούχων ενώσεων από τα χημικά και άλλα λιπάσματα.

2. Τα μέτρα αυτά εξασφαλίζουν ότι, για κάθε γεωργική ή κτηνοτροφική μονάδα, η ποσότητα κόπρου που προστίθεται κάθε χρόνο στο έδαφος, είτε από ανθρώπους είτε από τα ίδια τα ζώα, δεν υπερβαίνει μια καθορισμένη ποσότητα ανά εκτάριο.

Η ποσότητα αυτή ανά εκτάριο είναι η ποσότητα κόπρου που περιέχει 170 kg άζωτο. […]

[…]»

14 Το παράρτημα V της οδηγίας 91/676, με τίτλο «Πληροφορίες που πρέπει να περιλαμβάνονται στις εκθέσεις που προβλέπει το άρθρο 10», ορίζει τα εξής:

«[…]

3. Περίληψη των αποτελεσμάτων της παρακολούθησης που προβλέπεται στο άρθρο 6, στην οποία θα συμπεριλαμβάνεται αναφορά των λόγων για τους οποίους χαρακτηρίστηκε κάθε ευπρόσβλητη ζώνη καθώς και των λόγων για τους οποίους τροποποιήθηκαν ή συμπληρώθηκαν οι χαρακτηρισμοί αυτοί.

4. Περίληψη των προγραμμάτων δράσης που καταρτίζονται δυνάμει του άρθρου 5, και ειδικότερα:

[…]

γ) τυχόν συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις που θεσπίζονται δυνάμει του άρθρου 5 παράγραφος 5·

[…]

ε) εκτιμήσεις των κρατών μελών σχετικά με τις πιθανολογούμενες προθεσμίες μέσα στις οποίες είναι δυνατόν να αναμένεται ότι τα ύδατα που προσδιορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 1, θα ανταποκριθούν στα μέτρα που προβλέπει το πρόγραμμα δράσης, καθώς και αναφορά του βαθμού αβεβαιότητας των εκτιμήσεων αυτών.»

Το ισπανικό δίκαιο

15 Η οδηγία 91/676 μεταφέρθηκε στην ισπανική έννομη τάξη με το Real Decreto 261/1996, sobre protección de las aguas contra la contaminación producida por los nitratos procedentes de fuentes agrarias (βασιλικό διάταγμα 261/1996 για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης), της 16ης Φεβρουαρίου 1996 (BOE αριθ. 61, της 11ης Μαρτίου 1996, σ. 9734). Το εν λόγω διάταγμα έχει εντωμεταξύ καταργηθεί και αντικατασταθεί από το Real Decreto 47/2022, sobre protección de las aguas contra la contaminación difusa producida por los nitratos procedentes de fuentes agrarias (βασιλικό διάταγμα 47/2022 για την προστασία των υδάτων από τη διάχυτη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης), της 18ης Ιανουαρίου 2022 (BOE αριθ. 17, της 20ής Ιανουαρίου 2022, σ. 5664).

16 Επιπλέον, όλες οι Αυτόνομες Κοινότητες στις οποίες αναφέρεται η Επιτροπή με το δικόγραφο της προσφυγής της έχουν θεσπίσει, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, κανονιστική ρύθμιση με σκοπό τη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την οδηγία 91/676.

Η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

17 Στις 3 Ιουλίου 2015, η Επιτροπή κίνησε έρευνα, με αριθμό αναφοράς EU Pilot 7849/15/ENVI, για τον έλεγχο του χαρακτηρισμού ευπρόσβλητων στη νιτρορρύπανση ζωνών και των μέτρων που προβλέπονταν στα αντίστοιχα προγράμματα δράσης στην Ισπανία. Η προκαταρκτική αυτή έρευνα κινήθηκε κατόπιν της αξιολόγησης των πληροφοριών που είχαν παράσχει οι ισπανικές αρχές με την έκθεση που κοινοποίησαν στην Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας 91/676 και η οποία περιείχε τις πληροφορίες του παραρτήματος V της οδηγίας αυτής όσον αφορά την περίοδο 2008-2011.

18 Κατόπιν της αξιολόγησης των απαντήσεων που έδωσε το Βασίλειο της Ισπανίας στο πλαίσιο της εν λόγω προκαταρκτικής έρευνας, κατά την οποία ελήφθησαν επίσης υπόψη οι πληροφορίες που περιέχονταν στη μεταγενέστερη έκθεση για την περίοδο 2012-2015 (στο εξής: έκθεση 2012-2015), η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η κατάσταση του εν λόγω κράτους μέλους δεν ήταν σύμφωνη με τις υποχρεώσεις του δυνάμει της οδηγίας 91/676 και αποφάσισε να κινήσει κατά του εν λόγω κράτους μέλους διαδικασία λόγω παραβάσεως.

19 Στις 9 Νοεμβρίου 2018 η Επιτροπή απηύθυνε στο Βασίλειο της Ισπανίας προειδοποιητική επιστολή με την οποία του προσήπτε παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 4, και του άρθρου 5, παράγραφοι 4 έως 6, της οδηγίας 91/676.

20 Το Βασίλειο της Ισπανίας απάντησε στην εν λόγω προειδοποιητική επιστολή με έγγραφα της 21ης Φεβρουαρίου, της 13ης Ιουνίου, της 31ης Ιουλίου, της 2ας Σεπτεμβρίου και της 17ης Οκτωβρίου 2019, καθώς και της 13ης Φεβρουαρίου 2020.

21 Δεδομένου ότι η Επιτροπή δεν πείσθηκε από τις απαντήσεις αυτές, εξέδωσε αιτιολογημένη γνώμη στις 2 Ιουλίου 2020 με την οποία διαπίστωσε ότι το Βασίλειο της Ισπανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις διατάξεις οι οποίες παρατίθενται στην προειδοποιητική επιστολή.

22 Με την αιτιολογημένη αυτή γνώμη, η Επιτροπή κάλεσε το Βασίλειο της Ισπανίας να λάβει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί προς τις υποχρεώσεις του εντός προθεσμίας τριών μηνών από την ημερομηνία παραλαβής της αιτιολογημένης γνώμης.

23 Το Βασίλειο της Ισπανίας υπέβαλε τις παρατηρήσεις του επί της ως άνω αιτιολογημένης γνώμης με έγγραφα της 27ης Οκτωβρίου 2020 και της 29ης Απριλίου, της 26ης Μαΐου, της 25ης Ιουνίου και της 5ης Ιουλίου 2021.

24 Υπό το πρίσμα των απαντήσεων αυτών, η Επιτροπή έκρινε ότι το Βασίλειο της Ισπανίας είχε θέσει τέρμα στην παράβαση που του προσαπτόταν όσον αφορά το άρθρο 5, παράγραφος 6, της οδηγίας 91/676. Εκτιμώντας, αντιθέτως, ότι η παράβαση εξακολουθεί να υφίσταται όσον αφορά τις υποχρεώσεις που υπέχει το εν λόγω κράτος μέλος από το άρθρο 3, παράγραφος 4, καθώς και από το άρθρο 5, παράγραφοι 4 και 5, της οδηγίας αυτής, η Επιτροπή άσκησε, στις 30 Αυγούστου 2022, την υπό κρίση προσφυγή.

Επί της προσφυγής

25 Προς στήριξη της προσφυγής της, η Επιτροπή διατυπώνει τρεις αιτιάσεις, εκ των οποίων η πρώτη στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, η δεύτερη σε παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα II και III αυτής, και η τρίτη σε παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας.

26 Το Βασίλειο της Ισπανίας ζητεί την απόρριψη της υπό κρίση προσφυγής.

Επί της πρώτης αιτίασης, η οποία στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676

27 Με την πρώτη αιτίασή της, η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, καθόσον παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες, στις Αυτόνομες Κοινότητες της Καστίλης και Λεόν, της Εστρεμαδούρας, της Γαλικίας, των Βαλεαρίδων Νήσων, των Καναρίων Νήσων, στην Κοινότητα της Μαδρίτης και στην Κοινότητα της Βαλένθια, τις υδρολογικές λεκάνες μέσω απορροής (επιφανειακά ύδατα) ή διείσδυσης (υπόγεια ύδατα) που αντιστοιχούν σε καθένα από τα σημεία μέτρησης που μνημονεύονται στη σκέψη 1 της παρούσας απόφασης, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676.

Επί του παραδεκτού

28 Το Βασίλειο της Ισπανίας προβάλλει ένσταση απαραδέκτου της πρώτης αυτής αιτίασης, για τον λόγο ότι, λαμβανομένου υπόψη του άρθρου 21 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του άρθρου 120 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου και της σχετικής με τις διατάξεις αυτές νομολογίας του Δικαστηρίου, το Δικαστήριο μπορεί να αποφανθεί, με την απόφαση που θα εκδώσει, μόνον επί των αιτημάτων που έχει προβάλει η Επιτροπή. Η αιτίαση, όμως, που αφορά παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 δεν περιλαμβάνεται στα αιτήματα αυτά, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή, μολονότι μνημονεύεται στους λόγους της προσφυγής, δεν περιλαμβάνεται στο αιτητικό του δικογράφου της προσφυγής της Επιτροπής, το οποίο περιλαμβάνεται στο σημείο 145 του δικογράφου αυτού. Συγκεκριμένα, στο ως άνω σημείο, ζητείται από το Δικαστήριο να διαπιστώσει παράβαση όχι του άρθρου 3, παράγραφος 4, αλλά του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676. Επομένως, η πρώτη αιτίαση πρέπει να κριθεί απαράδεκτη.

29 Η επιχειρηματολογία αυτή δεν ευσταθεί.

30 Αφενός, από τους λόγους της προσφυγής προκύπτει σαφώς ότι η πρώτη αιτίαση αποβλέπει στο να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 και ότι η μνεία, στο σημείο 145 του δικογράφου της προσφυγής, του άρθρου 4, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής οφείλεται, όπως εξήγησε η Επιτροπή στο υπόμνημά της απαντήσεως, σε τυπογραφικό σφάλμα. Εξάλλου, το άρθρο 4 της εν λόγω οδηγίας περιλαμβάνει μόνο δύο παραγράφους. Αφετέρου, μολονότι είναι αληθές ότι, με την απόφαση της 15ης Ιουνίου 2006, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-255/04, EU:C:2006:401, σκέψη 25), την οποία επικαλείται το Βασίλειο της Ισπανίας προς στήριξη της ενστάσεως απαραδέκτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι αιτίαση η οποία μνημονεύεται μεν στο σκεπτικό της προσφυγής της Επιτροπής αλλά δεν περιλαμβάνεται στα αιτήματά της είναι απαράδεκτη, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, εν προκειμένω, και παρά το τυπογραφικό αυτό σφάλμα, η αιτίαση που αφορά τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 περιελήφθη στα αιτήματα της Επιτροπής.

31 Επομένως, η ένσταση απαραδέκτου που προβάλλει το Βασίλειο της Ισπανίας πρέπει να απορριφθεί.

Επί της ουσίας

– *Επιχειρηματολογία των διαδίκων*

32 Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι τα ύδατα που συνελέγησαν στο επίπεδο των σημείων μέτρησης τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση δηλώθηκαν, στις εκθέσεις που προσκόμισε το Βασίλειο της Ισπανίας δυνάμει του άρθρου 10 της οδηγίας 91/676, ως μολυσμένα ή ευτροφικά λόγω νιτρικών ιόντων. Επομένως, κατά την Επιτροπή, υφίστανται επαρκείς ενδείξεις για τη διαπίστωση παράβασης του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, εκτός αν το Βασίλειο της Ισπανίας προσκομίσει, για κάθε υδρολογική λεκάνη που αντιστοιχεί στα εν λόγω σημεία μέτρησης, στοιχεία τα οποία να αποδεικνύουν ότι τα νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης δεν συμβάλλουν σημαντικά στη ρύπανση αυτή.

33 Με το υπόμνημα αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας αμφισβητεί την επιχειρηματολογία αυτή, υπογραμμίζοντας ότι απόκειται στην Επιτροπή να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης. Υποστηρίζει ότι οι Αυτόνομες Κοινότητες τις οποίες αφορά η αιτίαση αυτή εκπλήρωσαν τις σχετικές με τον χαρακτηρισμό των ευπρόσβλητων ζωνών υποχρεώσεις τους οι οποίες απορρέουν από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, ή ότι η εν λόγω αιτίαση αφορά ζώνες στις οποίες τα νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης δεν συμβάλλουν σημαντικά στη ρύπανση, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να διαπιστωθεί καμία παράβαση της διάταξης αυτής.

34 Επιπλέον, το Βασίλειο της Ισπανίας διατυπώνει λεπτομερείς παρατηρήσεις σχετικά με τα σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση, περιλαμβανομένων, μεταξύ άλλων, των ακόλουθων διευκρινίσεων.

35 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας, η κυβέρνηση της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας άρχισε, το 2022, την αναθεώρηση ή, ανάλογα με την περίπτωση, την επέκταση των χαρακτηρισμών των ευπρόσβλητων ζωνών. Εν πάση περιπτώσει, δεν υπήρξε υπέρβαση των αποδεκτών ορίων συγκέντρωσης νιτρικών ιόντων γεωργικής προέλευσης σε οκτώ από τα σημεία μέτρησης που υπάγονται στην εν λόγω αυτόνομη κοινότητα και τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση. Επομένως, δεν είναι αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης.

36 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, το Βασίλειο της Ισπανίας ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι, ως προς ορισμένα σημεία μέτρησης, συμπεριλαμβανομένων των σημείων μέτρησης 14.RW.11.020 και 14.RW.14.050, διενεργούνται έλεγχοι για τον προσδιορισμό της προέλευσης της νιτρορρύπανσης.

37 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, το Βασίλειο της Ισπανίας υπογραμμίζει ότι πραγματοποιείται επί του παρόντος η αναθεώρηση του χαρακτηρισμού των ευπρόσβλητων ζωνών και ότι βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο επεξεργασίας ένα σχέδιο διατάγματος περί χαρακτηρισμού των ευπρόσβλητων ζωνών. Εν πάση περιπτώσει, δεν είναι αναγκαίος ο χαρακτηρισμός ως «ευπρόσβλητων ζωνών» των υδρολογικών λεκανών οι οποίες αντιστοιχούν σε πέντε από τα σημεία μέτρησης που υπάγονται στην εν λόγω αυτόνομη κοινότητα, δεδομένου ότι τα οικεία ύδατα δεν πρέπει πλέον να θεωρούνται ως μολυσμένα, όπως προκύπτει από την έκθεση που κοινοποιήθηκε στην Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 10 της οδηγίας 91/676 όσον αφορά την περίοδο 2016-2019 (στο εξής: έκθεση 2016-2019).

38 Όσον αφορά την Κοινότητα της Μαδρίτης, επίσης δεν μπορεί να διαπιστωθεί καμία παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676. Όσον αφορά, μεταξύ άλλων, το σημείο μέτρησης TA 53306008, επισημάνθηκε ότι η ρύπανση από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης μειώθηκε, φθάνοντας ένα ανώτατο όριο 17 % το 2021.

39 Όσον αφορά την Κοινότητα της Βαλένθια, το Βασίλειο της Ισπανίας ισχυρίζεται ότι οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η υπό κρίση προσφυγή χαρακτηρίστηκαν ως ευπρόσβλητες ζώνες με διάταγμα που εξέδωσε η κυβέρνηση της Κοινότητας αυτής στις 10 Ιουνίου 2022.

40 Με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή παρέχει τις ακόλουθες διευκρινίσεις.

41 Πρώτον, όσον αφορά τα δεκαέξι σημεία μέτρησης που υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, από το υπόμνημα αντικρούσεως του Βασιλείου της Ισπανίας προκύπτει ότι όντως δεν είναι αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης.

42 Δεύτερον, όσον αφορά τα τρία από τα εννέα σημεία μέτρησης που υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα των Καναρίων Νήσων, η Επιτροπή επισημαίνει ότι από τις διευκρινίσεις που παρέσχε το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημα αντικρούσεως προκύπτει ότι η παράβαση έπαυσε. Όσον αφορά δύο άλλα σημεία μέτρησης, η Επιτροπή θεωρεί, λαμβανομένων υπόψη των διευκρινίσεων αυτών, ότι επίσης δεν είναι αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης.

43 Όσον αφορά τα υπόλοιπα τέσσερα σημεία μέτρησης, η Επιτροπή επισημαίνει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας εξήγησε, κατ' ουσίαν, με το υπόμνημά του αντικρούσεως, ότι η διαπιστωθείσα σ' αυτά τα σημεία μέτρησης συγκέντρωση νιτρικών ιόντων δεν ήταν γεωργικής προέλευσης, αλλά προερχόταν από τις αποχετεύσεις και τις σηπτικές δεξαμενές. Μολονότι η εξήγηση αυτή δεν αποκλείει κατ' ανάγκην το ενδεχόμενο τα νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης να συμβάλλουν σημαντικά στη ρύπανση, θα πρέπει να γίνει δεκτό, ελλείψει άλλων στοιχείων που να αποδεικνύουν τη σημαντική συμβολή τους, ότι οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία δειγματοληψίας δεν πρέπει να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες.

44 Τρίτον, όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας, η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι, υπό το πρίσμα των πληροφοριών που παρέσχε το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημά του αντικρούσεως, δεν είναι, εκ των πραγμάτων, αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε 8 από τα 20 σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση. Όσον αφορά τα υπόλοιπα 12 σημεία μέτρησης, ήτοι τα σημεία μέτρησης TA 67714001, TA 62312004, TA 67714102, TA 67812004, TA 65312005, TA 72914003, TA 65212006, TA 67514001, TA 70414002, TA 72914001, TA 72914002 και TA 62309002, η Επιτροπή επαναλαμβάνει την αιτίασή της ότι οι ισπανικές αρχές δεν εξήγησαν τον λόγο για τον οποίο οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε αυτά τα σημεία μέτρησης δεν χαρακτηρίστηκαν ως ευπρόσβλητες ζώνες.

45 Τέταρτον, όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι, ως προς 21 από τα 23 σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση του δικογράφου της προσφυγής, από τις διευκρινίσεις που παρέσχε το Βασίλειο της Ισπανίας προκύπτει ότι δεν είναι αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε αυτά τα σημεία μέτρησης.

46 Όσον αφορά τα υπόλοιπα δύο σημεία μέτρησης, ήτοι τα σημεία μέτρησης 14.RW.11.020 και 14.RW.14.050, η Επιτροπή θεωρεί ότι οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης πρέπει να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες, στο μέτρο που δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι η ρύπανση που μετρήθηκε στις περιοχές αυτές προκλήθηκε από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης.

47 Επιπλέον, η Επιτροπή αναφέρεται σε άλλα δεκαπέντε σημεία μέτρησης που υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, ήτοι στα σημεία μέτρησης NO01880006, NO03010003, 14.RW.12.020, 14.RW.05.060, 14.RW.10.020, 14.RW.11.060, 14.RW.11.070, 14.RW.11.040, 14.RW.10.030, 14.RW.11.080, 14.RW.12.030, 14.RW.12.110, 14.RW.14.040, 14.RW.14.060 και 14.RW.05.090, στα οποία διαπιστώθηκε ευτροφισμός. Επομένως, κατά το εν λόγω θεσμικό όργανο, οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης πρέπει επίσης να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες.

48 Πέμπτον, όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι από τις πληροφορίες που περιέχονται στο υπόμνημα αντικρούσεως του Βασιλείου της Ισπανίας προκύπτει ότι δεν είναι αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε πέντε από τα εννέα σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση.

49 Όσον αφορά τα υπόλοιπα τέσσερα σημεία μέτρησης, ήτοι τα σημεία μέτρησης 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 και ES 53M1205, η Επιτροπή φρονεί ότι το Βασίλειο της Ισπανίας παραδέχθηκε ότι η πρώτη αιτίαση είναι βάσιμη ως προς αυτά.

50 Έκτον, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, ως προς τα τρία από τα τέσσερα σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η πρώτη αιτίαση σε σχέση με την Κοινότητα της Μαδρίτης, το Βασίλειο της Ισπανίας προσκόμισε επαρκή αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να αποδείξει είτε ότι η διαπιστωθείσα ρύπανση δεν οφείλεται σε νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης είτε ότι οι υφιστάμενες ευπρόσβλητες ζώνες καλύπτουν όλες τις κρίσιμες υδρολογικές λεκάνες.

51 Όσον αφορά το εναπομένον σημείο μέτρησης στην εν λόγω Κοινότητα, ήτοι το σημείο μέτρησης TA 53306008, η Επιτροπή φρονεί ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτή η επιχειρηματολογία του Βασιλείου της Ισπανίας κατά την οποία η πίεση που άσκησε η γεωργία στα ύδατα τα οποία

αφορά το εν λόγω σημείο μέτρησης μειώθηκε σημαντικά, φθάνοντας ένα ανώτατο όριο 17 % το 2021. Το εν λόγω σημείο μέτρησης κατέγραψε ευτροφισμό τόσο για την περίοδο 2012-2015 όσο και για την περίοδο 2016-2019, μια δε συμβολή κατά 17 % στη ρύπανση, καίτοι περιορισμένη, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί αμελητέα.

52 Έβδομον, όσον αφορά τα σημεία μέτρησης JU210, JU209 και JU202 που υπάγονται στην Κοινότητα της Βαλένθια, η Επιτροπή, μολονότι αναγνωρίζει ότι η παράβαση έπαυσε με διάταγμα που εξέδωσε η κυβέρνηση της εν λόγω Κοινότητας στις 10 Ιουνίου 2022, εντούτοις υπογραμμίζει ότι ο χαρακτηρισμός των επίμαχων ευπρόσβλητων ζωνών πραγματοποιήθηκε μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας.

53 Με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει, ως προς τα δώδεκα σημεία μέτρησης τα οποία αφορά το υπόμνημα απαντήσεως και τα οποία υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας, ότι, λόγω της έλλειψης, στο στάδιο αυτό, στοιχείων που να αποδεικνύουν σημαντική συμβολή των νιτρικών ιόντων γεωργικής προέλευσης στη ρύπανση, η Επιτροπή θα όφειλε να δεχθεί ότι οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης δεν πρέπει να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες, ακολουθώντας τη θέση που υιοθέτησε σε σχέση με την Αυτόνομη Κοινότητα των Καναρίων Νήσων.

54 Κατά το Βασίλειο της Ισπανίας, το ίδιο ισχύει, ως προς την Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, σε σχέση με τα δύο σημεία μέτρησης τα οποία αφορά το δικόγραφο της προσφυγής και για τα οποία η Επιτροπή ενέμεινε στην πρώτη αιτίασή της με το υπόμνημά της απαντήσεως.

55 Όσον αφορά δε τα δεκαπέντε πρόσθετα σημεία μέτρησης στα οποία αναφέρεται το εν λόγω θεσμικό όργανο με το υπόμνημα απαντήσεως σε σχέση με την εν λόγω αυτόνομη κοινότητα, η θέση της Επιτροπής δεν είναι σαφής και οι τιμές σε νιτρικά ιόντα ουδέποτε υπερέβησαν τα 25 mg/l. Εν πάση περιπτώσει, τα εν λόγω σημεία μέτρησης δεν μνημονεύονται στα αιτήματα του δικογράφου της προσφυγής. Κατά συνέπεια, δεν συντρέχει λόγος να διαπιστωθεί παράβαση ως προς αυτά.

56 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα εξέδωσε και δημοσίευσε στις 27 Μαρτίου 2023 διάταγμα περί χαρακτηρισμού ευπρόσβλητων ζωνών, περιλαμβανομένων των υδρολογικών λεκανών που αντιστοιχούν στα τέσσερα σημεία μέτρησης τα οποία μνημονεύονται στο υπόμνημα απαντήσεως της Επιτροπής.

57 Όσον αφορά την Κοινότητα της Μαδρίτης, το Βασίλειο της Ισπανίας υπενθυμίζει ότι, σε πρόσφατη απόφαση σχετικά με παρέκκλιση ζητηθείσα κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 91/676, ήτοι στην εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2022/2069 της Επιτροπής, της 30ής Σεπτεμβρίου 2022, για τη χορήγηση παρέκκλισης στις Κάτω Χώρες σύμφωνα με την οδηγία 91/676 (ΕΕ 2022, L 277, σ. 195), το εν λόγω θεσμικό όργανο έκρινε ότι, «[για να είναι σημαντική,] η συμβολή της γεωργίας στη ρύπανση από θρεπτικές ουσίες [πρέπει να αντιπροσωπεύει] άνω του 19 % του συνολικού φορτίου θρεπτικών ουσιών». Επομένως, μια συμβολή κατά 17 % στη ρύπανση, όπως αυτή περί της οποίας γίνεται λόγος στη σκέψη 51 της παρούσας απόφασης, δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ως «σημαντική».

– *Εκτίμηση του Δικαστηρίου*

– Επί των σημείων μέτρησης τα οποία η Επιτροπή έπαυσε να θεωρεί κρίσιμα με το υπόμνημά της απαντήσεως

58 Από το υπόμνημα απαντήσεως της Επιτροπής προκύπτει ότι το θεσμικό αυτό όργανο παραδέχεται, υπό το πρίσμα των στοιχείων που προσκόμισε το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημα αντικρούσεως, ότι δεν πρέπει να χαρακτηριστούν ως ευπρόσβλητες ζώνες οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε 62 από τα 84 σημεία μέτρησης στα οποία αναφέρεται το δικόγραφο της προσφυγής, περιλαμβανομένων όλων των σημείων μέτρησης που υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν και από την Αυτόνομη Κοινότητα των Καναρίων Νήσων, και ότι δεν ζητεί πλέον να διαπιστωθεί σχετική παράβαση.

59 Υπό τις συνθήκες αυτές, η πρώτη αιτίαση πρέπει να απορριφθεί στο μέτρο που με αυτήν η Επιτροπή προσάπτει στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες τις υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω 62 σημεία μέτρησης.

– Επί των πρόσθετων σημείων μέτρησης τα οποία δεν μνημονεύονται στο εισαγωγικό δικόγραφο της προσφυγής

60 Με το υπόμνημα απαντήσεως, η Επιτροπή υποστήριξε ότι οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε δεκαπέντε σημεία μέτρησης που υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, τα οποία δεν μνημονεύονταν στα αιτήματα του εισαγωγικού δικογράφου τής προσφυγής της, έπρεπε να έχουν χαρακτηριστεί ως ευπρόσβλητες ζώνες.

61 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι από το άρθρο 127, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου προκύπτει ότι η προβολή νέων ισχυρισμών κατά τη διάρκεια της δίκης απαγορεύεται, εκτός αν οι ισχυρισμοί αυτοί στηρίζονται σε νομικά και πραγματικά στοιχεία που ανέκυψαν κατά τη διαδικασία. Η Επιτροπή όμως δεν ισχυρίστηκε ούτε απέδειξε ότι η τελευταία αυτή εξαίρεση μπορεί να δικαιολογήσει διεύρυνση του αντικειμένου της διαφοράς.

62 Ως εκ τούτου, η πρώτη αιτίαση πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη στο μέτρο που αφορά τα δεκαπέντε πρόσθετα σημεία μέτρησης.

– Επί των λοιπών σημείων μέτρησης

63 Όσον αφορά τα υπόλοιπα 22 σημεία μέτρησης στα οποία αναφέρεται το εισαγωγικό δικόγραφο της προσφυγής, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο διαδικασίας λόγω παράβασης, εναπόκειται στην Επιτροπή να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης και να προσκομίσει στο Δικαστήριο τα στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου αυτό να διαπιστώσει ότι συντρέχει η παράβαση αυτή, χωρίς η Επιτροπή να μπορεί να στηριχθεί σε οποιοδήποτε τεκμήριο. Μόνον όταν η Επιτροπή προσκομίζει επαρκή στοιχεία προκειμένου να αποδείξει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης εναπόκειται στο κράτος μέλος να αμφισβητήσει ουσιαστικώς και λεπτομερώς τα κατ' αυτόν τον τρόπο προσκομισθέντα στοιχεία και τις συνέπειες που απορρέουν εξ αυτών [πρβλ. απόφαση της 24ης Ιουνίου 2021, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Υποβάθμιση της φυσικής περιοχής Doñana), C-559/19, EU:C:2021:512, σκέψεις 46 και 47 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

64 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 91/676, εντός δύο ετών από την κοινοποίηση της οδηγίας αυτής, τα κράτη μέλη χαρακτηρίζουν ευπρόσβλητες ζώνες όλες τις γνωστές περιοχές ξηράς που βρίσκονται στο έδαφός τους, των οποίων τα ύδατα απορρέουν στα «ύδατα που υφίστανται ρύπανση» ή «που ενδέχεται να την υποστούν», κατά την έννοια της παραγράφου 1 του εν λόγω άρθρου 3, και οι οποίες συμβάλλουν στη ρύπανση.

65 Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, τα «ύδατα που υφίστανται ρύπανση» ή «που ενδέχεται να την υποστούν», κατά την έννοια της διάταξης αυτής, προσδιορίζονται σύμφωνα με τα κριτήρια του παραρτήματος Ι της συγκεκριμένης οδηγίας. Επομένως, από τον συνδυασμό του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του παραρτήματος Ι της εν λόγω οδηγίας προκύπτει ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να προσδιορίζουν ως «ύδατα που υφίστανται ρύπανση» ή «που ενδέχεται να την υποστούν» το σύνολο των γλυκών επιφανειακών υδάτων και τα υπόγεια ύδατα των οποίων η περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα υπερβαίνει ή θα μπορούσε να υπερβαίνει την περιεκτικότητα που καθορίζεται στο παράρτημα αυτό, καθώς και τα ύδατα που είναι ή μπορεί να γίνουν ευτροφικά.

66 Συναφώς, όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, προκειμένου να γίνει δεκτό ότι τα ύδατα «υφίστανται ρύπανση», κατά την έννοια ιδίως του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, και προκειμένου να αναγνωρισθεί υποχρέωση χαρακτηρισμού τους ως ευπρόσβλητης ζώνης, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας, οι αζωτούχες ενώσεις γεωργικής προέλευσης δεν απαιτείται να αποτελούν την αποκλειστική αιτία ρυπάνσεως. Αρκεί η συμβολή τους στη ρύπανση να είναι σημαντική (απόφαση της 23ης Απριλίου 2015, Επιτροπή κατά Ελλάδας, C-149/14, EU:C:2015:264, σκέψη 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

67 Το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 υποχρεώνει τα κράτη μέλη, αφενός, να επανεξετάζουν και, εφόσον είναι αναγκαίο, να αναθεωρούν ή να συμπληρώνουν σε κατάλληλα χρονικά διαστήματα, τουλάχιστον δε ανά τετραετία, τον κατάλογο των ευπρόσβλητων ζωνών του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής των οποίων τα ύδατα απορρέουν στα ύδατα που ορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας και οι οποίες συμβάλλουν στη ρύπανση, ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι μεταβολές και οι απρόβλεπτοι κατά τον προηγούμενο χαρακτηρισμό παράγοντες και, αφετέρου, να κοινοποιούν στην Επιτροπή κάθε αναθεώρηση ή συμπλήρωση του καταλόγου αυτού εντός έξι μηνών.

68 Εν προκειμένω, καίτοι το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, το οποίο απλώς υποχρεώνει τα κράτη μέλη να εκπληρώνουν τις εκεί προβλεπόμενες υποχρεώσεις «σε κατάλληλα χρονικά διαστήματα» και τουλάχιστον ανά τετραετία, δεν διευκρινίζει σε ποιο χρονικό σημείο και υπό ποιες περιστάσεις πρέπει να πραγματοποιείται μια τέτοια επανεξέταση, διαπιστώνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί την επιχειρηματολογία της Επιτροπής κατά την οποία, κατ' ουσίαν, το εν λόγω κράτος μέλος ήταν υποχρεωμένο να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που προβλέπει η διάταξη αυτή όσον αφορά τις υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα σημεία μέτρησης τα οποία αφορά η προσφυγή, δεδομένου ότι τα συλλεγέντα ύδατα στο επίπεδο των εν λόγω σημείων μέτρησης είχαν δηλωθεί, στις εκθέσεις που υπέβαλαν οι ισπανικές αρχές στο πλαίσιο της οδηγίας 91/676, ως μολυσμένα ή ευτροφικά, στο μέτρο που οι δειγματοληψίες οι οποίες προέρχονταν από τα εν λόγω σημεία μέτρησης είχαν καταδείξει είτε ότι η περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα των γλυκών επιφανειακών υδάτων και των σχετικών με τις εν λόγω υδρολογικές λεκάνες υπόγειων υδάτων υπερέβαινε ή θα μπορούσε να υπερβαίνει την περιεκτικότητα που καθορίζεται στο παράρτημα Ι της οδηγίας αυτής, είτε ότι τα ύδατα αυτά ήταν ή θα μπορούσαν να γίνουν ευτροφικά στο προσεχές μέλλον.

69 Το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί ούτε ότι τα συλλεγέντα ύδατα στο επίπεδο των υπόλοιπων 22 σημείων μέτρησης είχαν υποστεί ρύπανση ή ευτροφισμό λόγω νιτρικών ιόντων.

70 Εντούτοις, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 66 της παρούσας απόφασης, ο χαρακτηρισμός υδρολογικής λεκάνης που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο σημείο μέτρησης ως ευπρόσβλητης ζώνης επιβάλλεται μόνον αν οι αζωτούχες ενώσεις γεωργικής προέλευσης που εντοπίζονται σε αυτό το σημείο μέτρησης συμβάλλουν σημαντικά στη νιτρορρύπανση. Δεδομένου ότι το Βασίλειο της

Ισπανίας αμφισβητεί ότι συντρέχει τέτοια περίπτωση, στην Επιτροπή εναπόκειται, κατά τη νομολογία που μνημονεύεται στη σκέψη 63 της παρούσας απόφασης, να αποδείξει, όσον αφορά τα εν λόγω σημεία μέτρησης, την ύπαρξη σημαντικής συμβολής στην εν λόγω ρύπανση ή, τουλάχιστον, να προσκομίσει πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναχθεί τέτοια διαπίστωση.

71 Όσον αφορά 14 από τα υπόλοιπα 22 σημεία μέτρησης, τα οποία βρίσκονται στην Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας και στην Αυτόνομη Κοινότητα της Γαλικίας, η Επιτροπή ούτε απέδειξε ότι οι αζωτούχες ενώσεις γεωργικής προέλευσης συμβάλλουν σημαντικά στη νιτρορρύπανση που διαπιστώθηκε στα εν λόγω σημεία μέτρησης ούτε προσκόμισε αποδεικτικά στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναχθεί η ύπαρξη τέτοιας συνέπειας, την οποία αμφισβητεί το Βασίλειο της Ισπανίας. Πράγματι, η Επιτροπή αρκέστηκε, κατ' ουσίαν, να υποστηρίξει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν είχε παράσχει επαρκείς διευκρινίσεις όσον αφορά τα εν λόγω σημεία μέτρησης.

72 Υπό τις συνθήκες αυτές, η πρώτη αιτίαση πρέπει να απορριφθεί, καθόσον με αυτή προσάπτεται στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι, παραλείποντας να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες τις υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα δεκατέσσερα αυτά σημεία μέτρησης, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676.

73 Όσον αφορά τα σημεία μέτρησης 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 και ES 53M1205, τα οποία υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, επισημαίνεται ότι, με το υπόμνημά του αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας αναφέρει απλώς ότι πραγματοποιείται επί του παρόντος η αναθεώρηση του χαρακτηρισμού των ευπρόσβλητων ζωνών και ότι βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο επεξεργασίας ένα σχέδιο διατάγματος περί χαρακτηρισμού των ευπρόσβλητων ζωνών.

74 Μολονότι, με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας επισημαίνει ότι η Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων εξέδωσε και δημοσίευσε στις 27 Μαρτίου 2023 διάταγμα περί χαρακτηρισμού των ευπρόσβλητων ζωνών, περιλαμβανομένων των υδρολογικών λεκανών που αντιστοιχούν στα τέσσερα αυτά σημεία μέτρησης, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το γεγονός αυτό, πέραν του ότι επιβεβαιώνει ότι οι επίμαχες ζώνες έπρεπε όντως να έχουν χαρακτηριστεί ως ευπρόσβλητες ζώνες, επήλθε μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας.

75 Από πάγια νομολογία προκύπτει ότι ύπαρξη παραβάσεως πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με την κατάσταση του κράτους μέλους, όπως αυτή εμφανίζεται κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας και ότι οι επελθούσες στη συνέχεια μεταβολές δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο [απόφαση της 28ης Απριλίου 2022, Επιτροπή κατά Βουλγαρίας (Επικαιροποίηση των θαλάσσιων στρατηγικών), C-510/20, EU:C:2022:324, σκέψη 39 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία].

76 Επομένως, η πρώτη αιτίαση πρέπει να γίνει δεκτή καθόσον, με την αιτίαση αυτή, η Επιτροπή προσάπτει στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι, παραλείποντας να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες τις υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα τέσσερα σημεία μέτρησης που μνημονεύονται στη σκέψη 73 της παρούσας απόφασης, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676.

77 Οι ίδιες εκτιμήσεις ισχύουν και όσον αφορά τα σημεία μέτρησης JU210, JU209 και JU202, τα οποία υπάγονται στην Κοινότητα της Βαλένθια. Πράγματι, το Βασίλειο της Ισπανίας αρκείται να επισημάνει συναφώς ότι οι υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα εν λόγω σημεία μέτρησης χαρακτηρίστηκαν ως ευπρόσβλητες ζώνες με διάταγμα που εξέδωσε η κυβέρνηση της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας στις 10 Ιουνίου 2022, ήτοι μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας.

78 Τέλος, όσον αφορά το σημείο μέτρησης TA 53306008, το οποίο υπάγεται στην Κοινότητα της Μαδρίτης, το Βασίλειο της Ισπανίας ισχυρίζεται, κατ' ουσίαν, ότι η συμβολή των αζωτούχων ενώσεων γεωργικής προέλευσης στη ρύπανση μειώθηκε σημαντικά, φθάνοντας ένα ανώτατο όριο 17 % το 2021. Όπως, όμως, επισήμανε η Επιτροπή με το υπόμνημά της απαντήσεως, το Δικαστήριο έχει κρίνει, με την απόφαση της 22ας Σεπτεμβρίου 2005, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-221/03, EU:C:2005:573, σκέψεις 86 και 87), ότι μια τέτοια συμβολή ύψους 17 % είναι σημαντική, κατά την έννοια της νομολογίας που μνημονεύεται στη σκέψη 66 της παρούσας απόφασης.

79 Όσον αφορά το επιχείρημα που προέβαλε το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημα ανταπαντήσεως και το οποίο στηρίζεται στο γεγονός ότι, σε πρόσφατη απόφαση σχετικά με παρέκκλιση ζητηθείσα κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 91/676, η Επιτροπή έκρινε ότι, για να είναι σημαντική, η συμβολή των αζωτούχων ενώσεων γεωργικής προέλευσης στη ρύπανση πρέπει να υπερβαίνει το 19 % της ρύπανσης, αρκεί η διαπίστωση ότι η εκτίμηση αυτή της Επιτροπής δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να δεσμεύει το Δικαστήριο όταν καλείται να εκτιμήσει το ίδιο τον σημαντικό χαρακτήρα μιας τέτοιας συμβολής στη ρύπανση.

80 Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, διαπιστώνεται ότι η πρώτη αιτίαση είναι βάσιμη καθόσον η Επιτροπή προσάπτει στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, στο μέτρο που το εν λόγω κράτος μέλος παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες τις υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν στα σημεία μέτρησης 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 και ES 53M1205, τα οποία υπάγονται στην Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, στα σημεία μέτρησης JU210, JU209 και JU202, τα οποία υπάγονται στην Κοινότητα της Βαλένθια, και στο σημείο μέτρησης TA 53306008, το οποίο υπάγεται στην Κοινότητα της Μαδρίτης.

Επί της δεύτερης αιτίασης, η οποία στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676

81 Με τη δεύτερη αιτίασή της, η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, καθόσον δεν προέβλεψε όλα τα αναγκαία υποχρεωτικά μέτρα στα προγράμματα δράσης ορισμένων αυτόνομων κοινοτήτων, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα II και III της οδηγίας αυτής.

82 Η αιτίαση αυτή διαιρείται σε τρία σκέλη, εκ των οποίων το πρώτο αφορά τα προγράμματα δράσης των Αυτόνομων Κοινοτήτων της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα και της Καστίλης και Λεόν, το δεύτερο το πρόγραμμα δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας και το τρίτο το πρόγραμμα δράσης της Κοινότητας της Μαδρίτης.

Επί του πρώτου σκέλους, που αφορά τα προγράμματα δράσης των Αυτόνομων Κοινοτήτων της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα και της Καστίλης και Λεόν

– *Επιχειρηματολογία των διαδίκων*

83 Όσον αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα και της Καστίλης και Λεόν, η Επιτροπή ισχυρίζεται, με το δικόγραφο της προσφυγής της, ότι τα προγράμματα δράσης των εν λόγω Αυτόνομων Κοινοτήτων δεν περιλαμβάνουν τα αναγκαία υποχρεωτικά μέτρα όσον αφορά τις συνθήκες διασποράς λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη, περί των οποίων γίνεται λόγος στο Παράρτημα ΙΙ, Α, σημείο 2, της οδηγίας 91/676, λόγω του ότι τα μέτρα που περιλαμβάνονται στα εν λόγω προγράμματα δράσης είναι λιγότερο αυστηρά από τις συστάσεις που περιλαμβάνονται σε μελέτη, δημοσιευθείσα το 2011 και τιτλοφορούμενη «Recommendations for establishing Action Programmes under Directive 91/676/EEC concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources» (συστάσεις σχετικά με την εκπόνηση προγραμμάτων δράσης σύμφωνα με την οδηγία 91/676/ΕΟΚ για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, στο εξής: επιστημονική μελέτη).

84 Η επιστημονική μελέτη περιέχει, όσον αφορά τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη, τις ακόλουθες συστάσεις:

– τον συνδυασμό της χρήσης λιπασμάτων και κόπρου σε επικλινή εδάφη με κλίση άνω του 2 % με τη χρήση προληπτικών μέτρων, όπως η άμεση εισαγωγή (καλλιέργεια κατά τις ισοϋψείς καμπύλες), η έγχυση, η μόνιμη καλλιέργεια, οι αναβαθμίδες, οι μη λιπασμένες μεγάλες ζώνες ανάσχεσης κ.λπ.·

– την απαγόρευση της επιφανειακής διασποράς κόπρου και λιπασμάτων N και P [λιπασμάτων που περιέχουν άζωτο ή φώσφορο] σε γαίες υπό αγρανάπαυση με κλίση άνω του 8 % και ιδίως με κλίση μήκους άνω των 100 μέτρων·

– την απαγόρευση της επιφανειακής και υπόγειας διασποράς (έγχυση, εισαγωγή) κόπρου και λιπασμάτων N και P σε όλα τα εδάφη με κλίσεις άνω του 15 % και ιδίως με κλίση άνω των 100 μέτρων (απαγόρευση διασποράς λιπασμάτων και κόπρου).

85 Συναφώς, η Επιτροπή, μολονότι αναγνωρίζει ότι η μελέτη αυτή δεν έχει δεσμευτική νομική ισχύ και δεν αποτελεί το μόνο έγκυρο επιστημονικό κριτήριο προκειμένου να εκτιμηθεί αν τα κράτη μέλη διασφάλισαν την ορθή μεταφορά της οδηγίας 91/676 στις αντίστοιχες έννομες τάξεις τους, υπενθυμίζει ότι, δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 3, της οδηγίας αυτής, τα προγράμματα δράσης πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα «διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία». Πάντως, η επιστημονική μελέτη αποτελεί μέρος των στοιχείων αυτών και το Βασίλειο της Ισπανίας δεν προσκόμισε άλλα επιστημονικά στοιχεία προκειμένου να δικαιολογήσει ότι, για την επίτευξη των σκοπών της εν λόγω οδηγίας, αρκούσαν μέτρα λιγότερο αυστηρά από τα προβλεπόμενα στη μελέτη αυτή.

86 Με το υπόμνημα αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι η επιστημονική μελέτη δεν μπορεί να θεωρηθεί ως το μοναδικό κριτήριο για την αξιολόγηση της ορθής μεταφοράς της οδηγίας 91/676 στην εσωτερική έννομη τάξη και ότι δεν μπορεί να της αναγνωριστεί νομικά δεσμευτικός χαρακτήρας. Επιπλέον, υποστηρίζει ότι, μολονότι η οδηγία αυτή προβλέπει, στο άρθρο 11, απλώς τη δυνατότητα της Επιτροπής να υποβάλλει προτάσεις για αναθεώρηση της εν λόγω οδηγίας, το εν λόγω θεσμικό όργανο, χρησιμοποιώντας την

επιστημονική μελέτη ως μοναδικό κριτήριο αξιολόγησης των προγραμμάτων δράσης, προτίθεται να θεσπίσει πρόσθετες υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη οι οποίες θα απαιτούσαν στην πραγματικότητα τροποποίηση της ίδιας οδηγίας. Υπάρχουν, όμως, προγράμματα δράσης στις διάφορες περιοχές τις οποίες αφορά το εισαγωγικό δικόγραφο της προσφυγής, τα οποία είναι σύμφωνα με τις απαιτήσεις της οδηγίας αυτής.

87 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, το Βασίλειο της Ισπανίας ισχυρίζεται ότι η μόνη αιτίαση που διατυπώνει η Επιτροπή έγκειται στο γεγονός ότι τα μέτρα που προβλέπει το πρόγραμμα δράσης της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας για τα επικλινή εδάφη είναι λιγότερο αυστηρά από τα περιλαμβανόμενα στην επιστημονική μελέτη. Η Επιτροπή δεν προσκομίζει κανένα στοιχείο βάσει του οποίου να μπορεί να υποστηριχθεί ότι το εν λόγω πρόγραμμα δράσης δεν είναι σύμφωνο προς τις επιταγές του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, λαμβανομένου υπόψη ότι η διάταξη αυτή δεν ορίζει συγκεκριμένο αριθμητικό στοιχείο στο οποίο θα μπορούσε να στηριχθεί η Επιτροπή.

88 Κατά το Βασίλειο της Ισπανίας, οι ίδιες εκτιμήσεις ισχύουν και για την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα. Επιπλέον, η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα τροποποίησε το πρόγραμμα δράσης της με διάταγμα της 28ης Σεπτεμβρίου 2020, το οποίο προσέθεσε στο πρόγραμμα διατάξεις σχετικές με την προσθήκη αζωτούχων λιπασμάτων σε επικλινείς εκτάσεις. Οι τροποποιήσεις αυτές επήλθαν από την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα βάσει του σχεδίου προγράμματος δράσης που υπέβαλε η Αυτόνομη Κοινότητα της Ναβάρας, το οποίο η Επιτροπή έκρινε, με την αιτιολογημένη γνώμη της, σύμφωνο προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676. Επομένως, πρέπει κατά λογική ακολουθία να θεωρηθεί ότι το κατά τα ανωτέρω τροποποιημένο πρόγραμμα δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Καστίλης – Λα Μάντσα είναι σύμφωνο προς τις επιταγές της διάταξης αυτής.

89 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι, όπως αναγνωρίζει η Επιτροπή με το δικόγραφο της προσφυγής της, το άρθρο 10 του κώδικα ορθών πρακτικών της εν λόγω αυτόνομης κοινότητας, που θεσπίστηκε με το διάταγμα της 25ης Ιουνίου 2020, καθορίζει τις συνθήκες διασποράς λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη. Επομένως, οι υποχρεώσεις που προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 τηρήθηκαν στην εν λόγω αυτόνομη κοινότητα. Εν πάση περιπτώσει, η τελευταία έλαβε, με απόφαση που εξέδωσε στις 29 Απριλίου 2022, μέτρα για τη διασπορά λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη προκειμένου να ακολουθήσει τις συστάσεις της Επιτροπής.

90 Με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή αμφισβητεί την επιχειρηματολογία του Βασιλείου της Ισπανίας. Ειδικότερα, εμμένει στη θέση της σχετικά με την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας.

91 Όσον αφορά το επιχείρημα περί προβαλλόμενης ομοιότητας μεταξύ του προγράμματος δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Καστίλλης – Λα Μάντσα και του προγράμματος δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Ναβάρας, η Επιτροπή διευκρινίζει ότι εξετάζει τα μέτρα κάθε περιφερειακού προγράμματος δράσης σε συνάρτηση με τις κλιματικές και εδαφολογικές συνθήκες τους.

92 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, η Επιτροπή προσθέτει ότι, αν το Βασίλειο της Ισπανίας θεωρεί ότι, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας, αρκούν και λιγότερο αυστηροί κανόνες από τους προβλεπόμενους στην επιστημονική μελέτη για να αποφευχθούν οι κίνδυνοι απορροής, το εν λόγω κράτος μέλος

όφειλε να έχει προσκομίσει τα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται συναφώς, όπερ δεν έπραξε. Όσον αφορά την εκδοχή του προγράμματος δράσης της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας η οποία προκύπτει από την απόφαση της 29ης Απριλίου 2022, απόφαση η οποία, εν πάση περιπτώσει, εκδόθηκε μετά την προθεσμία που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη, η εκδοχή αυτή εξακολουθεί να μην ανταποκρίνεται στα διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά πρότυπα, καθόσον προβλέπει τη δυνατότητα, υπό ορισμένες περιστάσεις, διασποράς λιπασμάτων σε εδάφη με κλίση άνω του 15 %, χωρίς να παρέχονται τεχνικά στοιχεία που να δικαιολογούν την απόκλιση αυτή σε σχέση με τις επιστημονικές συστάσεις στις οποίες στηρίχθηκε η Επιτροπή.

93 Με το υπόμνημα ανταπάντησης, το Βασίλειο της Ισπανίας διευκρινίζει, όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, ότι, στις 14 Δεκεμβρίου 2022 εγκρίθηκε ψήφισμα που αποσκοπούσε στην αποσαφήνιση του περιεχομένου του προγράμματος δράσης της εν λόγω αυτόνομης κοινότητας όσον αφορά τις συνθήκες διασποράς λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη, προσδιορίζοντας επακριβώς και λεπτομερώς τις υποχρεώσεις και τα μέτρα που έπρεπε να εφαρμοστούν. Κατά το Βασίλειο της Ισπανίας, το ψήφισμα αυτό είναι σύμφωνο με τις συστάσεις της Επιτροπής.

– *Εκτίμηση του Δικαστηρίου*

94 Υπενθυμίζεται, πρώτον, ότι το άρθρο 5, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της οδηγίας 91/676 ορίζει ότι τα προγράμματα δράσης λαμβάνουν υπόψη τα διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία. Τα προγράμματα δράσης πρέπει να περιλαμβάνουν ορισμένα υποχρεωτικά μέτρα που απαριθμούνται στην παράγραφο 4 του άρθρου αυτού. Επομένως, προκειμένου να εξακριβωθεί αν ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης είναι σύμφωνο προς τις διατάξεις αυτές, είναι αναγκαίο η Επιτροπή να λάβει υπόψη τα διαθέσιμα επιστημονικά και τεχνικά στοιχεία. Πάντως το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί ότι η επιστημονική μελέτη, στην οποία στηρίχθηκε εν προκειμένω η Επιτροπή, συγκαταλέγεται στα διαθέσιμα επιστημονικά στοιχεία τα οποία όφειλε να λάβει υπόψη το εν λόγω θεσμικό όργανο.

95 Αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει το Βασίλειο της Ισπανίας, η Επιτροπή, στηριζόμενη στην επιστημονική μελέτη, σε καμία περίπτωση δεν επεδίωξε να προσδώσει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα στη μελέτη αυτή ούτε επέβαλε πρόσθετες υποχρεώσεις στο εν λόγω κράτος μέλος.

96 Πράγματι, το Βασίλειο της Ισπανίας είχε τη δυνατότητα να προσκομίσει άλλες μελέτες και επιστημονικά έγγραφα προκειμένου να αντικρούσει τους ισχυρισμούς του θεσμικού αυτού οργάνου (βλ., κατ’ αναλογίαν, απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, Επιτροπή κατά Γερμανίας, C-543/16, EU:C:2018:481, σκέψη 77). Όπως όμως ορθώς επισήμανε η Επιτροπή, το Βασίλειο της Ισπανίας δεν προσκόμισε τέτοιες μελέτες ή έγγραφα προκειμένου να αποδείξει ότι για τη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης και για την πρόληψη της περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους, σύμφωνα με τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία 91/676 και ο οποίος εξαγγέλλεται στο άρθρο 1 αυτής, επαρκούσαν συνθήκες διασποράς λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη λιγότερο αυστηρές από τις προβλεπόμενες στην επιστημονική μελέτη.

97 Δεύτερον, επισημαίνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί ότι οι συνθήκες διασποράς λιπασμάτων σε επικλινή εδάφη οι οποίες καθορίζονται στα προγράμματα δράσης των αυτόνομων κοινοτήτων τις οποίες αφορά το πρώτο σκέλος της δεύτερης αιτίασης είναι λιγότερο αυστηρές από τις προβλεπόμενες στην επιστημονική μελέτη.

98 Τρίτον, μολονότι το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι τα μέτρα που έλαβε η Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα στηρίζονταν στα ληφθέντα από την Αυτόνομη Κοινότητα της Ναβάρας μέτρα τα οποία η Επιτροπή έκρινε ικανοποιητικά, όπως προκύπτει από την αιτιολογημένη γνώμη του θεσμικού αυτού οργάνου, εντούτοις δεν αμφισβητεί ότι τα μέτρα που έλαβε η Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα είναι λιγότερο αυστηρά από τα προβλεπόμενα στην επιστημονική μελέτη, χωρίς να εξηγεί γιατί τα λιγότερο αυστηρά αυτά μέτρα πρέπει να θεωρηθούν σύμφωνα προς τις επιταγές του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676.

99 Τέταρτον και τελευταίον, στο μέτρο που το Βασίλειο της Ισπανίας επικαλείται μέτρα ληφθέντα μετά την ημερομηνία λήξης της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, όσον αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Καστίλης και Λεόν και της Αραγονίας, αρκεί να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με τη μνημονευόμενη στη σκέψη 75 της παρούσας απόφασης νομολογία, οι μεταβολές που επέρχονται μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη της εξεταζόμενης παράβασης.

100 Συνεπώς, το πρώτο σκέλος της δεύτερης αιτίασης πρέπει να γίνει δεκτό.

Επί του δεύτερου σκέλους, που αφορά το πρόγραμμα δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας

– *Επιχειρηματολογία των διαδίκων*

101 Η Επιτροπή θεωρεί, με το δικόγραφο της προσφυγής της, ότι από το πρόγραμμα δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας απουσιάζουν τρία στοιχεία, ήτοι μέτρα σχετικά με την προσωρινή αποθήκευση της στερεής κοπριάς στους αγρούς, όπως τα αναφερόμενα στο Παράρτημα ΙΙ, Α, σημείο 5, και στο Παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 1, σημείο 2, της οδηγίας 91/676, μέτρα σχετικά με το αρχείο για τη χρήση λιπασμάτων, όπως τα αναφερόμενα στο παράρτημα ΙΙ, Β, σημείο 9, και στο Παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 1, σημείο 3, και παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, καθώς και μέτρα σχετικά με τη μέγιστη ποσότητα κόπρου ανά εκτάριο που προστίθεται ετησίως στο έδαφος, όπως τα αναφερόμενα στο Παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

102 Με το υπόμνημα αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι η ισχύουσα στην εν λόγω αυτόνομη κοινότητα κανονιστική ρύθμιση εμποδίζει την προσωρινή αποθήκευση στερεής κοπριάς στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές υποχρεούνται επίσης να τηρούν ενημερωμένο αρχείο για κάθε καλλιέργεια, διευκρινίζοντας, μεταξύ άλλων, τις ημερομηνίες διασποράς λιπασμάτων, το είδος του λιπάσματος και τη διασπειρόμενη ποσότητα. Εν πάση περιπτώσει, η Αυτόνομη Κοινότητα της Εστρεμαδούρας καταρτίζει νέο πρόγραμμα δράσης, προκειμένου να ακολουθήσει τις υποδείξεις της Επιτροπής.

103 Με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή αντιτείνει ότι οι κανόνες που επικαλείται το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αρκούν για τη διασφάλιση της ορθής εφαρμογής του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, το οποίο απαιτεί να περιλαμβάνονται τα επίμαχα μέτρα στο πρόγραμμα δράσης για τις ευπρόσβλητες ζώνες.

104 Με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι όλες οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις υποχρεούνται να συμμορφώνονται προς τους κανόνες σχετικά με το αρχείο για τη χρήση λιπασμάτων και τις πτυχές που αφορούν τα μέτρα προσωρινής αποθήκευσης της

στερεής κοπριάς στον αγρό, ανεξαρτήτως του αν περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας, δεδομένου ότι πρόκειται για υποχρεώσεις επιβαλλόμενες με βασιλικό διάταγμα εφαρμοστέο στο σύνολο της εθνικής επικράτειας.

– *Εκτίμηση του Δικαστηρίου*

105 Διαπιστώνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί, κατ' ουσίαν, ότι τα τρία στοιχεία που μνημονεύονται στη σκέψη 101 της παρούσας απόφασης απουσιάζουν από το πρόγραμμα δράσης της Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας, αντιθέτως προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα ΙΙ και ΙΙΙ της οδηγίας αυτής.

106 Επιπλέον, στο μέτρο που το Βασίλειο της Ισπανίας επικαλείται νομοθετικό μέτρο το οποίο δεν είχε θεσπιστεί κατά την ημερομηνία λήξης της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, η επιχειρηματολογία του πρέπει να απορριφθεί για τους λόγους που εκτίθενται στη σκέψη 99 της παρούσας απόφασης.

107 Επομένως, το δεύτερο σκέλος της δεύτερης αιτιάσεως πρέπει να γίνει δεκτό.

Επί του τρίτου σκέλους, που αφορά το πρόγραμμα δράσης της Κοινότητας της Μαδρίτης

– *Επιχειρηματολογία των διαδίκων*

108 Όσον αφορά την Κοινότητα της Μαδρίτης, η Επιτροπή προσάπτει στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι από το πρόγραμμα δράσης της κοινότητας αυτής απουσιάζουν σαφείς ενδείξεις για τα αναφερόμενα στο Παράρτημα ΙΙ, Α, σημείο 5, και στο Παράρτημα ΙΙΙ, παράγραφος 1, σημείο 2, της οδηγίας 91/676 μέτρα σχετικά με την προσωρινή αποθήκευση στερεών λιπασμάτων στο έδαφος, ιδίως όσον αφορά τη μέγιστη διάρκεια αποθήκευσης της κόπρου στο έδαφος.

109 Με το υπόμνημά του αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας επισημαίνει ότι το πρόγραμμα δράσης το οποίο τελούσε υπό επεξεργασία κατά τον χρόνο έκδοσης της αιτιολογημένης γνώμης βρίσκεται επί του παρόντος στο στάδιο της έγκρισης. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη το βασιλικό διάταγμα 47/2022 για την προστασία των υδάτων από τη διάχυτη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, περί του οποίου γίνεται λόγος στη σκέψη 15 της παρούσας απόφασης, καθώς και ένα σχέδιο βασιλικού διατάγματος σχετικά με τη βιώσιμη προσθήκη θρεπτικών στοιχείων στις γεωργικές γαίες.

110 Με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή παρατηρεί ότι, δεδομένου ότι το νέο πρόγραμμα δράσης της εν λόγω Κοινότητας βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της επεξεργασίας, εξακολουθεί να έχει εφαρμογή το προηγούμενο πρόγραμμα δράσης.

111 Με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας διευκρινίζει ότι οι έλεγχοι που διενεργούνται από το 2020 ετησίως στις εκμεταλλεύσεις που βρίσκονται στις ευπρόσβλητες ζώνες περιλαμβάνουν, κατ' εφαρμογήν του ισχύοντος προγράμματος δράσης, τον έλεγχο των εγκαταστάσεων αποθήκευσης λιπασμάτων, στερεής κοπριάς και υδαρούς κοπριάς.

– *Εκτίμηση του Δικαστηρίου*

112 Επισημαίνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί την παράβαση που του προσάπτεται όσον αφορά την Κοινότητα της Μαδρίτης.

113 Επιπλέον, στο μέτρο που το Βασίλειο της Ισπανίας επικαλείται νομοθετικό μέτρο θεσπισθέν μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, η επιχειρηματολογία του πρέπει να απορριφθεί για τους λόγους που εκτίθενται στη σκέψη 99 της παρούσας απόφασης.

114 Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό το τρίτο σκέλος της δεύτερης αιτίασης και, ως εκ τούτου, η αιτίαση αυτή στο σύνολό της.

115 Κατόπιν των ανωτέρω, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, καθόσον δεν προέβλεψε όλα τα αναγκαία υποχρεωτικά μέτρα στα προγράμματα δράσης των Αυτόνομων Κοινοτήτων της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν, καθώς και της Κοινότητας της Μαδρίτης, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με τα παραρτήματα II και III αυτής.

Επί της τρίτης αιτίασης, η οποία στηρίζεται σε παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676

116 Με την τρίτη αιτίασή της, η οποία διαιρείται σε δύο σκέλη, η Επιτροπή ζητεί, κατ' ουσίαν, από το Δικαστήριο να διαπιστώσει ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, καθόσον δεν θέσπισε τα απαιτούμενα συμπληρωματικά μέτρα ή τις απαιτούμενες ενισχυμένες δράσεις όσον αφορά τη νιτρορρύπανση, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676. Υποστηρίζει ότι, δυνάμει της διάταξης αυτής, τα κράτη μέλη οφείλουν, στο πλαίσιο των προγραμμάτων δράσης, να θεσπίζουν όλα τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που κρίνουν ότι απαιτούνται αν τα μέτρα του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας αυτής δεν επαρκούν για τη μείωση της ρύπανσης και την πρόληψη της περαιτέρω νιτρορρύπανσης γεωργικής προέλευσης.

Επί του πρώτου σκέλους, που αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και της Μούρθια

– *Επιχειρηματολογία των διαδίκων*

117 Με το πρώτο σκέλος της αιτίασης αυτής, η Επιτροπή προσάπτει, κατ' ουσίαν, στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676, καθόσον δεν θέσπισε τα απαιτούμενα συμπληρωματικά μέτρα ή τις απαιτούμενες ενισχυμένες δράσεις σχετικά με τη νιτρορρύπανση όσον αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και της Μούρθια.

118 Η Επιτροπή θεωρεί ότι από τα στοιχεία που προσκόμισαν οι ισπανικές αρχές με την έκθεση 2016-2019 προκύπτει ότι στις τέσσερις επίμαχες Αυτόνομες Κοινότητες η ποιότητα των υδάτων δεν βελτιώθηκε σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, πράγμα που αποτελεί ένδειξη ότι τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 δεν ήταν επαρκή για να διασφαλίσουν την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 της οδηγίας.

119 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, από την έκθεση 2016-2019 προκύπτει επίσης ότι, πρώτον, στο 56,3 % των σημείων μέτρησης των υπογείων υδάτων οι τιμές νιτρικών ιόντων υπερέβαιναν τα 40 mg/l και στο 39,1 % των σημείων αυτών οι εν λόγω τιμές υπερέβαιναν τα 50 mg/l. Στην έκθεση 2012-2015, το ποσοστό των σημείων μέτρησης στα οποία σημειώθηκαν τιμές νιτρικών ιόντων ανώτερες των 40 mg/l ήταν 54,3 %, ενώ το ποσοστό των σημείων μέτρησης με τιμές ανώτερες των 50 mg/l ήταν 42,3 %. Δεύτερον, το 67,4 % των σημείων μέτρησης των υπόγειων υδάτων με τιμές νιτρικών ιόντων άνω των 40 mg/l παρουσίαζε σταθερή ή ανοδική τάση. Τρίτον, το ίδιο ισχύει για το 53,8 % των σημείων μέτρησης των υπογείων υδάτων με τιμές ανώτερες των 50 mg/l.

120 Όσον αφορά τα επιφανειακά ύδατα, το ποσοστό των σημείων μέτρησης με τιμές νιτρικών ιόντων άνω των 40 mg/l αυξήθηκε από 7,7 % σε 8 % από τη μια περίοδο στην άλλη και το ποσοστό των σημείων αυτών με τιμές ανώτερες των 50 mg/l αυξήθηκε από 0 % σε 4 %. Όλα τα σημεία μέτρησης με τιμές νιτρικών ιόντων άνω των 50 mg/l παρουσιάζουν ανοδική ή σταθερή τάση.

121 Όσον αφορά τον ευτροφισμό, η Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας διέθετε δύο μόνο σημεία μέτρησης στις ευπρόσβλητες ζώνες κατά την περίοδο 2012-2015, στο ένα δε εξ αυτών καταγράφηκε ευτροφισμός. Κατά την περίοδο 2016-2019, ο αριθμός των σημείων μέτρησης στα οποία παρακολουθούνταν η τροφική κατάσταση αυξήθηκε σε οκτώ, σε δύο δε από αυτά καταγράφηκε ρύπανση.

122 Συνοπτικά, από τα στοιχεία για τα υπόγεια ύδατα δεν προκύπτει βελτίωση της ποιότητας των υδάτων, τα στοιχεία σχετικά με τα επιφανειακά ύδατα καταδεικνύουν υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτων και ο χαμηλός αριθμός σημείων μέτρησης που καταγράφουν ευτροφισμό στις ευπρόσβλητες ζώνες καθιστά δυσχερή την εκτίμηση της εξέλιξης της τροφικής κατάστασης.

123 Μολονότι παραδέχεται ότι τα μέτρα που έλαβε η Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση, η Επιτροπή εκτιμά ότι, λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου ρύπανσης των υδάτων και της έλλειψης μελετών που να τεκμηριώνουν την επάρκεια των μέτρων αυτών, το Βασίλειο της Ισπανίας εξακολουθεί να μην τηρεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676, όσον αφορά την εν λόγω Αυτόνομη Κοινότητα.

124 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα, το ποσοστό των σημείων μέτρησης των υπόγειων υδάτων στις ευπρόσβλητες ζώνες στα οποία καταγράφεται περιεκτικότητα σε νιτρικά ιόντα ανώτερη των 50 mg/l μειώθηκε από 32 % στο πλαίσιο της έκθεσης 2012-2015 σε 26,3 % στο πλαίσιο της έκθεσης 2016-2019. Ωστόσο, το 57,8 % των σημείων μέτρησης όπου διαπιστώθηκε ρύπανση των υπογείων υδάτων κατά την τελευταία αυτή περίοδο εμφανίζει σταθερές ή ανοδικές τάσεις. Επιπλέον, το ποσοστό των σημείων μέτρησης των επιφανειακών υδάτων στις ευπρόσβλητες ζώνες από τα οποία προκύπτει ευτροφισμός αυξήθηκε από 35,9 % στην έκθεση 2012-2015 σε 60 % στην έκθεση 2016-2019. Εξάλλου, οι ισπανικές αρχές παραδέχθηκαν την υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτων όσον αφορά την ως άνω αυτόνομη κοινότητα.

125 Λαμβανομένου υπόψη του επιπέδου ρύπανσης των υδάτων και της έλλειψης μελετών και τεχνικών στοιχείων που να τεκμηριώνουν την επάρκεια των ληφθέντων μέτρων, το Βασίλειο της Ισπανίας εξακολουθεί να μην τηρεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 όσον αφορά την εν λόγω αυτόνομη κοινότητα.

126 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, τα στοιχεία που διαβίβασαν οι ισπανικές αρχές με την έκθεση 20162019 καταδεικνύουν σαφώς ότι η κατάσταση στις ευπρόσβλητες ζώνες δεν βελτιώθηκε. Επομένως, στις ζώνες αυτές, το ποσοστό των σημείων μέτρησης υπογείων υδάτων με συγκεντρώσεις νιτρικών ιόντων άνω των 50 mg/l αυξήθηκε από 37,2 % σε 43 %. Επιπλέον, περισσότερα από τα μισά σημεία μέτρησης με συγκεντρώσεις νιτρικών ιόντων άνω των 50 mg/l παρουσιάζουν σταθερή ή ανοδική τάση σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο.

127 Τα μέτρα που έλαβαν οι ισπανικές αρχές δεν αρκούν για την παύση της παράβασης που προσάπτεται στο Βασίλειο της Ισπανίας.

128 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, από τα στοιχεία που διαβίβασαν οι ισπανικές αρχές με την έκθεση 2016-2019 δεν μπορεί να διαπιστωθεί ότι η κατάσταση στις ευπρόσβλητες ζώνες βελτιώθηκε σε σχέση με τα στοιχεία που προκύπτουν από την έκθεση 2012-2015. Συγκεκριμένα, μολονότι το ποσοστό των σημείων μέτρησης των υπόγειων υδάτων με τιμές νιτρικών ιόντων ανώτερες των 50 mg/l στις ζώνες αυτές μειώθηκε από 62,5 % σε 57,4 %, το ποσοστό των σημείων μέτρησης των επιφανειακών υδάτων με τιμές άνω των 50 mg/l στις ευπρόσβλητες ζώνες αυξήθηκε από 10 % σε 15,6 %.

129 Η Επιτροπή παραδέχεται ότι η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα έλαβε διάφορα συμπληρωματικά μέτρα. Ωστόσο, τα μέτρα αυτά δεν επαρκούν για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 91/676, όπως αποδεικνύεται επίσης από την έκταση και τη σοβαρότητα των γεγονότων της κρίσης ανοξίας κατά τη διάρκεια του 2019 και του τέλους του καλοκαιριού του 2021.

130 Με το υπόμνημα αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας αμφισβητεί την επιχειρηματολογία της Επιτροπής, υποστηρίζοντας ότι η επιβαλλόμενη από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 υποχρέωση δεν συνιστά υποχρέωση αποτελέσματος. Αντιθέτως, πρόκειται για υποχρέωση λήψης μέτρων για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 της οδηγίας αυτής. Πάντως, στις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και της Μούρθια θεσπίστηκαν συμπληρωματικά μέτρα και ενισχυμένες δράσεις για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 της εν λόγω οδηγίας.

131 Επιπλέον, το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 απαιτεί τη λήψη των μέτρων που τα κράτη μέλη «κρίνουν ότι απαιτούνται» για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 της οδηγίας αυτής. Τούτο προϋποθέτει ότι το αποτέλεσμα των ισχυόντων μέτρων κατέστη δυνατό να εξεταστεί εκ των προτέρων, προκειμένου να ληφθούν νέα μέτρα «βάσει της πείρας που αποκτάται», όπως προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας. Αυτό όμως απαιτεί κατ' ανάγκην και αναπόφευκτα την παρέλευση ορισμένου χρονικού διαστήματος. Όπως αναφέρεται στη δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της ίδιας οδηγίας, δεν αποκλείεται τα μέτρα προστασίας να οδηγήσουν σε βελτίωση της ποιότητας των υδάτων μόνο μετά την πάροδο πολλών ετών.

132 Επιπλέον, από το άρθρο 5, παράγραφος 7, της οδηγίας 91/676 προκύπτει ότι, τουλάχιστον ανά τετραετία, τα κράτη μέλη πρέπει να επανεξετάζουν και, ενδεχομένως, να αναθεωρούν τα εθνικά τους προγράμματα δράσης και οποιοδήποτε πρόσθετο μέτρο έχουν λάβει βάσει του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής. Ομοίως, σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας αυτής, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να υποβάλλουν στην Επιτροπή, ανά τετραετία, έκθεση η οποία να περιέχει τις πληροφορίες που καθορίζονται στο παράρτημα V της εν λόγω οδηγίας και να αφορά, μεταξύ άλλων, κάθε συμπληρωματικό μέτρο ή ενισχυμένη δράση που θεσπίζεται δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 5, της ίδιας οδηγίας. Τα κράτη μέλη πρέπει, στο πλαίσιο της έκθεσης

αυτής, αφενός, να αναφέρουν τις πιθανολογούμενες προθεσμίες εντός των οποίων εκτιμούν ότι τα ύδατα που προσδιορίζονται σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, αναμένεται να ανταποκριθούν στα μέτρα που προβλέπει το πρόγραμμα δράσης και, αφετέρου, να αναφέρουν τον βαθμό αβεβαιότητας των εκτιμήσεων αυτών. Επομένως, είναι ανακριβής ο ισχυρισμός της Επιτροπής ότι δεν έχουν θεσπιστεί τα μέτρα ή οι δράσεις που προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας.

133 Τέλος, η θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων στο πλαίσιο των προγραμμάτων δράσης αποτελεί απλώς μία από τις πιθανές ενέργειες στις οποίες μπορούν να προβούν οι αρμόδιες αρχές για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 91/676.

134 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, είναι αντιφατικό να προσάπτεται στις ισπανικές αρχές ότι δεν έλαβαν συμπληρωματικά μέτρα και παράλληλα να αναγνωρίζεται ότι το ποσοστό των σημείων μέτρησης των υπογείων υδάτων με τιμές νιτρικών ιόντων ανώτερες των 50 mg/l μειώθηκε. Επιπλέον, δεν μπορεί να γίνει δεκτή επίκληση των σημείων μέτρησης στα οποία έχουν καταγραφεί τιμές νιτρικών ιόντων κατώτερες των 50 mg/l, όπως τα επικαλείται η Επιτροπή, προκειμένου να αποδειχθεί η ανάγκη θέσπισης συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων. Ως εκ τούτου, υπήρξε όντως βελτίωση της ποιότητας των υδάτων στην εν λόγω Αυτόνομη Κοινότητα.

135 Επιπλέον, η Επιτροπή παραδέχεται ότι η μία από τις δύο νομοθετικές πράξεις που εξέδωσε για τον σκοπό αυτό η Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας συμβάλλει στο να μην επιταχυνθεί η αύξηση της ρύπανσης και η άλλη περιορίζει το άνοιγμα νέων εκμεταλλεύσεων και μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα στη μείωση της περιεκτικότητας σε άζωτο.

136 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα, αυτή βρίσκεται σε διαδικασία ενίσχυσης των ελεγκτικών μηχανισμών της προκειμένου να επιτύχει τους στόχους που θέτει η οδηγία 91/676. Η ενίσχυση των μέτρων που περιλαμβάνονται στα προγράμματα δράσης της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μόνον εφόσον αποδειχθεί ότι τα μέτρα αυτά δεν επαρκούν για τη μείωση της ρύπανσης.

137 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι τα αναγκαία μέτρα θεσπίστηκαν με διάταγμα της εν λόγω Αυτόνομης Κοινότητας, το οποίο εκδόθηκε το 2018 και καθορίζει τις ελάχιστες περιβαλλοντικές προϋποθέσεις για την άσκηση των δραστηριοτήτων εκτροφής ή τη λειτουργία των εγκαταστάσεων εκτροφής που βρίσκονται στο έδαφός της. Εν πάση περιπτώσει, η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα ενέκρινε, το 2022, νέο πρόγραμμα δράσης, το οποίο προβλέπει νέα μέτρα για την πρόληψη και, κατά περίπτωση, τη μείωση της γεωργικής νιτρορρύπανσης των υδάτων.

138 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι τα γεγονότα της κρίσης ανοξίας κατά τη διάρκεια του 2019 και κατά το τέλος του καλοκαιριού του 2021, στα οποία αναφέρεται η Επιτροπή με το δικόγραφο της προσφυγής της, είναι μεταγενέστερα και άσχετα ως προς τις αιτιάσεις που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο του διοικητικού σταδίου της διαδικασίας λόγω παραβάσεως. Επομένως, η Επιτροπή δεν μπορεί να στηρίξει την αιτίασή της στα εν λόγω πραγματικά περιστατικά.

139 Επί της ουσίας, η Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, καθόσον θέσπισε σειρά προγραμμάτων και νομοθετικών πράξεων, συμπεριλαμβανομένου του τελευταίου νόμου της 27ης Ιουλίου 2020 για την αποκατάσταση και την προστασία της λιμνοθάλασσας Mar Menor, συμμορφώθηκε προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676. Το Βασίλειο

της Ισπανίας παραπέμπει επίσης σε ένα σχέδιο επιθεώρησης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για την περίοδο 2020-2021, το οποίο εγκρίθηκε με απόφαση εκδοθείσα τον Σεπτέμβριο του 2020, και σε διάφορες άλλες νομοθετικές πράξεις εκδοθείσες στις 27 Αυγούστου 2021, στις 6 Σεπτεμβρίου 2021, στις 13 Απριλίου 2022 και στις 14 Ιουλίου 2022.

140 Με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το επιχείρημα που προέβαλε το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημά του αντικρούσεως κατά το οποίο είναι αναγκαίο να παρέλθει ορισμένο χρονικό διάστημα προκειμένου να εκτιμηθεί το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα των μέτρων που έλαβε το οικείο κράτος μέλος είναι αντίθετο προς τη νομολογία του Δικαστηρίου. Επιπλέον, ένα τέτοιο επιχείρημα καθιστά το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας.

141 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, αντιθέτως προς όσα υποστήριξε το Βασίλειο της Ισπανίας, η κατάσταση στις ευπρόσβλητες ζώνες που υπάγονται σε αυτή δεν βελτιώθηκε κατά την περίοδο 2016-2019 σε σχέση με την περίοδο 2012-2015. Όσον αφορά την αξιολόγηση των μέτρων που έλαβε η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα, η Επιτροπή παραπέμπει στα εκτιθέμενα στο δικόγραφο της προσφυγής της.

142 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα, το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί ότι η κατάσταση στις ευπρόσβλητες ζώνες που υπάγονται σε αυτή δεν βελτιώθηκε ούτε κατά την περίοδο 2016-2019 σε σχέση με την περίοδο 2012-2015. Το επιχείρημα του εν λόγω κράτους μέλους ότι συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις θα πρέπει να εφαρμόζονται μόνον όταν είναι προφανές ότι τα ισχύοντα μέτρα του προγράμματος δράσης είναι ανεπαρκή είναι αβάσιμο. Η υποχρέωση θέσπισης συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων που προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 γεννάται μόλις διαπιστωθεί, κατά τη διάρκεια συγκεκριμένης περιόδου, ότι η ποιότητα των υδάτων δεν βελτιώθηκε σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο, χωρίς να χρειάζεται να αποδειχθεί η αναποτελεσματικότητα των ήδη ληφθέντων μέτρων.

143 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί ότι η κατάσταση στις ευπρόσβλητες ζώνες που υπάγονται σε αυτή δεν βελτιώθηκε κατά την περίοδο 2016-2019 σε σχέση με την περίοδο 2012-2015. Όσον αφορά το διάταγμα του 2018 περί του οποίου γίνεται λόγος στη σκέψη 137 της παρούσας απόφασης, το διάταγμα αυτό δεν μπορεί να αναπληρώσει την επανεξέταση του προγράμματος δράσης. Σε σχέση δε με την απόφαση του 2022 της ως άνω αυτόνομης κοινότητας την οποία μνημονεύει η ίδια σκέψη, αρκεί η επισήμανση ότι η απόφαση αυτή εκδόθηκε μετά τη λήξη της προθεσμίας που τάχθηκε με την αιτιολογημένη γνώμη.

144 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι η αιτίαση που αντλείται από παράβαση του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 στηρίζεται, όσον αφορά την εν λόγω αυτόνομη κοινότητα, στα στοιχεία που προσκόμισε το Βασίλειο της Ισπανίας σχετικά με την ποιότητα των υδάτων, τα οποία καταδεικνύουν την ύπαρξη προβλημάτων ευτροφισμού και αποδεικνύουν ότι τα μέτρα που έλαβε η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας δεν βελτίωσαν την κατάσταση. Τα στοιχεία αυτά εκτίθενται με σαφήνεια στο δικόγραφο της προσφυγής, και το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβήτησε το βάσιμό τους με το υπόμνημα αντικρούσεως.

145 Επιπλέον, η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι, με το δικόγραφο της προσφυγής της, υπογράμμισε το γεγονός ότι η κατάσταση αυτή εξακολούθησε επί μακρόν μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, πράγμα που επιβεβαιώνει ότι τα μέτρα που ίσχυαν κατά τη

λήξη της προθεσμίας αυτής δεν επαρκούσαν για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 91/676. Τα πραγματικά στοιχεία που προέβαλε το εν λόγω θεσμικό όργανο όσον αφορά την κρίση ανοξίας κατά τη διάρκεια του 2019 και κατά το τέλος του καλοκαιριού του 2021 καταδεικνύουν την εξακολούθηση αυτή. Ωστόσο, δεν πρόκειται για το μοναδικό αποδεικτικό στοιχείο που προσκόμισε η Επιτροπή. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή απαρίθμησε επίσης στο δικόγραφο της προσφυγής της ορισμένα επίσημα έγγραφα προερχόμενα από τις ισπανικές αρχές με τα οποία οι τελευταίες παραδέχτηκαν, όπως υποστηρίζει, την υποβάθμιση της ποιότητας των υδάτων και, ως εκ τούτου, την ανεπάρκεια των μέτρων που ελήφθησαν στο επίπεδο της Αυτόνομης Κοινότητας της Μούρθια.

146 Με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι, πέραν των μέτρων που έλαβαν οι οικείες Αυτόνομες Κοινότητες, πρέπει να συνεκτιμηθούν και οι ρυθμίσεις που έχουν εντωμεταξύ θεσπιστεί σε εθνικό επίπεδο. Συναφώς, παραπέμπει σε διάφορες νομοθετικές πράξεις που εκδόθηκαν κατά τη διάρκεια του 2022.

147 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, το Βασίλειο της Ισπανίας υπογραμμίζει ότι η ίδια η Επιτροπή παραδέχεται ότι τα μέτρα που έλαβε η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση.

148 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα, κακώς η Επιτροπή εξακολουθεί να απαιτεί άμεσα αποτελέσματα.

149 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, το Βασίλειο της Ισπανίας υπενθυμίζει τα μέτρα για τα οποία γίνεται λόγος στη σκέψη 137 της παρούσας απόφασης.

150 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, το Βασίλειο της Ισπανίας ισχυρίζεται ότι ελήφθησαν μέτρα σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676. Επιπλέον, η ίδια η Επιτροπή παραδέχθηκε ότι η θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων στο πλαίσιο των προγραμμάτων δράσης αποτελεί απλώς μία από τις πιθανές ενέργειες στις οποίες μπορούν να προβούν οι αρμόδιες αρχές για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας αυτής.

– *Εκτίμηση του Δικαστηρίου*

151 Δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676, τα κράτη μέλη λαμβάνουν, στο πλαίσιο των προγραμμάτων δράσης, τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που κρίνουν ότι απαιτούνται, εάν, εξαρχής ή βάσει της πείρας που αποκτάται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων δράσης, καθίσταται καταφανές ότι τα υποχρεωτικά μέτρα της παραγράφου 4 του άρθρου αυτού δεν επαρκούν για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 1 της οδηγίας.

152 Επιπλέον, πρέπει να υπομνησθεί ότι, κατά το άρθρο 1 αυτής, η οδηγία 91/676 αποσκοπεί στη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης και στην πρόληψη της περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους.

153 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, για να αποδειχθεί ότι τα κατά το άρθρο 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 υποχρεωτικά μέτρα δεν επαρκούν για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 1 της οδηγίας, αρκεί η Επιτροπή να αποδείξει ότι η ποιότητα των υδάτων

δεν βελτιώθηκε σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο (πρβλ. απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, Επιτροπή κατά Γερμανίας, C-543/16, EU:C:2018:481, σκέψεις 55, 56, 59 και 71).

154 Τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίζουν τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις, που αναφέρονται στο άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676, ήδη από την έναρξη του πρώτου προγράμματος δράσης ή βάσει της πείρας που αποκτάται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων δράσης, ήτοι μόλις διαπιστωθεί ότι υπάρχει σχετική ανάγκη (απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, Επιτροπή κατά Γερμανίας, C-543/16, EU:C:2018:481, σκέψη 53 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

155 Υπό το πρίσμα αυτών ακριβώς των σκέψεων πρέπει να εξακριβωθεί αν το Βασίλειο της Ισπανίας παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676.

156 Κατά πρώτον, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι τα στοιχεία που επικαλείται το εν λόγω κράτος μέλος δεν μπορούν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τα αριθμητικά στοιχεία που περιέχονται στις εκθέσεις τις οποίες το ίδιο διαβίβασε και επί των οποίων στηρίζεται η Επιτροπή, τα οποία πιστοποιούν ότι η ποιότητα των υδάτων δεν βελτιώθηκε κατά την περίοδο 2016-2019 σε σχέση με την περίοδο 2012-2015 στις Αυτόνομες Κοινότητες της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και της Μούρθια.

157 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, είναι αληθές ότι το Βασίλειο της Ισπανίας ισχυρίζεται ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να στηριχθεί, όσον αφορά τα υπόγεια ύδατα, στο αποτέλεσμα των δειγματοληψιών που διενεργήθηκαν στα σημεία όπου διαπιστώθηκαν τιμές νιτρικών ιόντων κατώτερες των 50 mg/l και ότι το ποσοστό των σημείων μέτρησης με τιμές νιτρικών ιόντων ανώτερες των 50 mg/l μειώθηκε από 42,3 % κατά την περίοδο 2012-2015 σε 39,1 % κατά την περίοδο 2016-2019. Ωστόσο, κατ' αυτόν τον τρόπο, το Βασίλειο της Ισπανίας αμφισβητεί δύο μόνον από τις τρεις διαπιστώσεις που μνημονεύονται στη σκέψη 119 της παρούσας απόφασης, βάσει των οποίων η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η ποιότητα των υπόγειων υδάτων δεν βελτιώθηκε στην Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας. Αντιθέτως, δεν αμφισβητεί ούτε την έτερη διαπίστωση που επικαλείται συναφώς η Επιτροπή, ότι δηλαδή στο 53,8 % των σημείων μέτρησης των υπόγειων υδάτων όπου διαπιστώθηκαν τιμές νιτρικών ιόντων άνω των 50 mg/l η εξέλιξη των τιμών αυτών παρουσιάζει σταθερή ή αυξητική τάση, αλλά ούτε και τις διαπιστώσεις στις οποίες στηρίχθηκε η Επιτροπή όσον αφορά τα επιφανειακά ύδατα.

158 Υπό τις συνθήκες αυτές, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Επιτροπή απέδειξε ότι η ποιότητα των υδάτων στην ως άνω Αυτόνομη Κοινότητα δεν βελτιώθηκε κατά την περίοδο 2016-2019, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο.

159 Κατά δεύτερον, μολονότι από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 προκύπτει ότι τα συμπληρωματικά μέτρα ή οι ενισχυμένες δράσεις στις οποίες αναφέρεται η διάταξη αυτή μπορούν να θεσπίζονται «βάσει της πείρας που αποκτάται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων δράσης», εντούτοις γεγονός παραμένει ότι, κατά την εν λόγω διάταξη, τα εν λόγω συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις μπορούν επίσης να θεσπίζονται «εξαρχής» και ότι, εν πάση περιπτώσει, και σύμφωνα με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 154 της παρούσας απόφασης, τα εν λόγω συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις πρέπει να θεσπίζονται μόλις διαπιστωθεί ότι υπάρχει σχετική ανάγκη. Επομένως, πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα του Βασιλείου της Ισπανίας ότι η θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων επιβάλλεται μόνο μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου, αφού διαπιστωθεί ότι τα

υφιστάμενα μέτρα δεν επαρκούν. Πράγματι, μια τέτοια ερμηνεία θα καθιστούσε σε μεγάλο βαθμό άνευ πρακτικής αποτελεσματικότητας το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 και θα διακύβευε τους σκοπούς της οδηγίας αυτής οι οποίοι καθορίζονται στο άρθρο της 1.

160 Το ίδιο ισχύει και για το επιχείρημα του Βασιλείου της Ισπανίας ότι το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676, καθόσον προβλέπει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να θεσπίζουν τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις «που κρίνουν ότι απαιτούνται», προϋποθέτει ότι το αποτέλεσμα των ισχυόντων μέτρων κατέστη δυνατό να εξεταστεί εκ των προτέρων, προκειμένου να ληφθούν νέα μέτρα βάσει της αποκτηθείσας πείρας.

161 Εξάλλου, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει το Βασίλειο της Ισπανίας, οι υποχρεώσεις που υπέχουν τα κράτη μέλη από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 δεν μπορούν να τεθούν εν αμφιβόλω ούτε λόγω της ύπαρξης των λοιπών υποχρεώσεων που υπέχουν δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 7, και του άρθρου 10 της οδηγίας αυτής, ούτε λόγω των εκτιμήσεων που παρατίθενται στη δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της. Πράγματι, οι τελευταίες αυτές υποχρεώσεις και εκτιμήσεις δεν απαλλάσσουν τα κράτη μέλη από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που υπέχουν από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας.

162 Ομοίως, πρέπει να απορριφθεί το επιχείρημα του Βασιλείου της Ισπανίας ότι η θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων στο πλαίσιο των προγραμμάτων δράσης αποτελεί απλώς μία από τις πιθανές ενέργειες στις οποίες μπορούν να προβούν τα κράτη μέλη για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 91/676, δεδομένου ότι αυτά εξακολουθούν ούτως ή άλλως να υποχρεούνται να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις που υπέχουν από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676.

163 Κατά τρίτον, όσον αφορά το ζήτημα αν το Βασίλειο της Ισπανίας θέσπισε τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που υποχρεούνταν να θεσπίσει, ως προς τις τέσσερις επίμαχες αυτόνομες κοινότητες, επισημαίνεται ότι από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 προκύπτει ότι τα εν λόγω μέτρα ή δράσεις πρέπει να θεσπίζονται όταν τα υποχρεωτικά μέτρα του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας δεν επαρκούν για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 αυτής. Επομένως, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει το Βασίλειο της Ισπανίας, για να θεωρηθεί ότι ένα κράτος μέλος εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας, δεν αρκεί να έχει θεσπίσει συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις. Πράγματι, για να θεωρηθεί ότι πληρούνται οι απαιτήσεις της διάταξης αυτής, είναι επιπλέον αναγκαίο τα εν λόγω συμπληρωματικά μέτρα ή οι ενισχυμένες δράσεις να αρκούν για την επίτευξη των σκοπών του άρθρου 1 της οδηγίας 91/676, ήτοι για τη μείωση της ρύπανσης των υδάτων που προκαλείται άμεσα ή έμμεσα από νιτρικά ιόντα γεωργικής προέλευσης και για την πρόληψη της περαιτέρω ρύπανσης αυτού του είδους.

164 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Αραγονίας, μολονότι είναι αληθές ότι η Επιτροπή παραδέχθηκε ότι τα μέτρα που έλαβε η συγκεκριμένη αυτόνομη κοινότητα κινούνταν προς τη σωστή κατεύθυνση, το θεσμικό αυτό όργανο υπογράμμισε επίσης, ορθώς, ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν είχε προσκομίσει ούτε μελέτες ούτε εμπεριστατωμένα στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι τα μέτρα αυτά αρκούσαν για την επίτευξη των σκοπών της οδηγίας 91/676.

165 Όσον αφορά τις ρυθμίσεις που θεσπίστηκαν εντωμεταξύ σε εθνικό επίπεδο, στις οποίες παρέπεμψε το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημα ανταπαντήσεως που κατέθεσε και οι οποίες αποσκοπούν στη βελτίωση της κατάστασης όχι μόνον της εν λόγω αυτόνομης κοινότητας, αλλά και των άλλων τριών αυτόνομων κοινοτήτων τις οποίες αφορά το πρώτο σκέλος της τρίτης αιτίασης, επισημαίνεται ότι οι ρυθμίσεις αυτές θεσπίστηκαν το 2022, ήτοι μετά

τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας. Σύμφωνα όμως με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 75 της παρούσας απόφασης, οι μεταβολές που επέρχονται μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη της εξεταζόμενης παράβασης.

166 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης – Λα Μάντσα, το Βασίλειο της Ισπανίας περιορίζεται στον ισχυρισμό ότι η ενίσχυση των μέτρων που περιλαμβάνονται στα προγράμματα δράσης της εν λόγω αυτόνομης κοινότητας θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μόνον εφόσον αποδειχθεί ότι τα μέτρα αυτά δεν επαρκούν για τη μείωση της νιτρορρύπανσης. Πάντως, για τους λόγους που εκτίθενται στη σκέψη 159 της παρούσας απόφασης, η επιχειρηματολογία αυτή δεν μπορεί να δικαιολογήσει την εκ μέρους κράτους μέλους μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676.

167 Όσον αφορά την Αυτόνομη Κοινότητα της Καστίλης και Λεόν, όπως προκύπτει από τη σκέψη 137 της παρούσας απόφασης, το Βασίλειο της Ισπανίας αρκείται να αναφέρει την έκδοση, από την εν λόγω αυτόνομη κοινότητα, αφενός, κατά τη διάρκεια του 2018, ενός διατάγματος το οποίο καθορίζει τις ελάχιστες περιβαλλοντικές προϋποθέσεις για την άσκηση των δραστηριοτήτων εκτροφής ή τη λειτουργία των εγκαταστάσεων εκτροφής που βρίσκονται στο έδαφός της και, αφετέρου, κατά τη διάρκεια του 2022, μιας απόφασης για την έγκριση νέου προγράμματος δράσης το οποίο προβλέπει νέα μέτρα για την πρόληψη και, κατά περίπτωση, τη μείωση της γεωργικής νιτρορρύπανσης των υδάτων. Όμως, αφενός, όπως ορθώς επισήμανε η Επιτροπή, η έκδοση ενός τέτοιου διατάγματος δεν είναι ικανή να απαλλάξει το Βασίλειο της Ισπανίας από την υποχρέωση την οποία υπείχε από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 να μεριμνήσει για την επανεξέταση του προγράμματος δράσης της εν λόγω αυτόνομης κοινότητας. Αφετέρου, όσον αφορά την απόφαση που εξέδωσε η εν λόγω αυτόνομη κοινότητα το 2022, αρκεί να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 75 της παρούσας απόφασης, οι μεταβολές που επήλθαν μετά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο προκειμένου να εκτιμηθεί η ύπαρξη της υπό κρίση παράβασης.

168 Όσον αφορά, τέλος, την Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, μολονότι είναι αληθές ότι, με το δικόγραφο της προσφυγής της, η Επιτροπή μνημόνευσε γεγονότα που έλαβαν χώρα το 2019 και το 2021 και, επομένως, πραγματικά περιστατικά τα οποία δεν αποτελούσαν αντικείμενο του διοικητικού σταδίου της διαδικασίας, το εν λόγω θεσμικό όργανο εξήγησε, χωρίς να αντικρουσθεί επί του σημείου αυτού από το Βασίλειο της Ισπανίας, ότι είχε μνημονεύσει τα πραγματικά αυτά περιστατικά με το δικόγραφο της προσφυγής του προκειμένου να καταδείξει ότι τα μέτρα που είχαν ήδη ληφθεί από τις ισπανικές αρχές κατά την ημερομηνία λήξης της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας δεν ήταν επαρκή. Εν πάση περιπτώσει, επισημαίνεται ότι ο μνημονευόμενος στη σκέψη 139 της παρούσας απόφασης νόμος, ο οποίος εκδόθηκε στις 27 Ιουλίου 2020, αναγνωρίζει ρητώς ότι τα τότε υφιστάμενα μέτρα του προγράμματος δράσης δεν αρκούσαν για την πρόληψη και την αποκατάσταση της νιτρορρύπανσης στο σύστημα υπόγειων υδάτων σε ορισμένη περιοχή της εν λόγω αυτόνομης κοινότητας. Επιπλέον, το Βασίλειο της Ισπανίας δεν αμφισβητεί τη διαπίστωση της Επιτροπής, η οποία περιλαμβάνεται στο υπόμνημά της απαντήσεως, ότι από το νέο πρόγραμμα δράσης, το οποίο ήταν σε στάδιο προετοιμασίας κατά την ημερομηνία λήξης της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, προέκυπτε ρητώς ότι απαιτούνταν περαιτέρω συμπληρωματικά μέτρα και ενισχυμένες δράσεις.

169 Συνεπώς, το πρώτο σκέλος της τρίτης αιτίασης πρέπει να γίνει δεκτό.

170 Κατόπιν των ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας, καθόσον δεν θέσπισε τα απαιτούμενα συμπληρωματικά μέτρα ή τις απαιτούμενες ενισχυμένες δράσεις σχετικά με τη νιτρορρύπανση όσον αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και της Μούρθια παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676.

Επί του δεύτερου σκέλους, το οποίο στηρίζεται στο ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν έλαβε τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση του ευτροφισμού στο σύνολο του εδάφους του

– *Επιχειρηματολογία των διαδίκων*

171 Με το δεύτερο σκέλος της τρίτης αιτίασής της, η Επιτροπή υποστηρίζει, κατ' ουσίαν, ότι το Βασίλειο της Ισπανίας δεν θέσπισε τα συμπληρωματικά μέτρα ή τις ενισχυμένες δράσεις που απαιτεί το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας 91/676 για την αντιμετώπιση του ευτροφισμού στο σύνολο του εδάφους του, ενώ από τα διαθέσιμα στοιχεία προέκυπτε ότι τα μέτρα που προβλέπονταν στα προγράμματα δράσης δεν επαρκούσαν για τη μείωση και την πρόληψη της ρύπανσης.

172 Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με το παράρτημα Ι, Α, σημεία 2 και 3, έχει την έννοια ότι πρέπει να θεωρείται ότι τα ύδατα υφίστανται ρύπανση, μεταξύ άλλων, όταν οι φυσικές λίμνες γλυκού νερού, άλλοι χώροι γλυκού νερού, οι εκβολές ποταμών, τα παράκτια και θαλάσσια ύδατα έχουν υποστεί ευτροφισμό. Κατά συνέπεια, σε μια τέτοια περίπτωση, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίσουν τα μέτρα που προβλέπει το άρθρο 5 της εν λόγω οδηγίας, ήτοι τα προγράμματα δράσης, και, εφόσον είναι αναγκαίο, τα συμπληρωματικά μέτρα και τις ενισχυμένες δράσεις για να επιχειρήσουν να αντιμετωπίσουν αυτή τη μορφή ρύπανσης.

173 Μολονότι, με τις απαντήσεις τους στην αιτιολογημένη γνώμη, οι ισπανικές αρχές υποστήριξαν ότι η τροφική κατάσταση των υδάτων είχε βελτιωθεί κατά την περίοδο 2012-2015 σε σχέση με την περίοδο 2008-2011, η Επιτροπή φρονεί ότι η επιχειρηματολογία αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή. Συγκεκριμένα, μολονότι το ποσοστό των σημείων μέτρησης στα οποία διαπιστώθηκε ευτροφισμός μειώθηκε από 0,32 % σε 0,29 %, η κατά τα ανωτέρω διαπιστωθείσα ελαφρά βελτίωση στηρίζεται σε μικρότερο δείγμα (429 σημεία μέτρησης για την περίοδο 2012-2015 έναντι 476 σημείων μέτρησης για την περίοδο 2008-2011), οπότε δεν αποτυπώνει την πραγματική κατάσταση. Η υποτίμηση του προβλήματος του ευτροφισμού που προκύπτει από τα στοιχεία τα οποία προσκόμισαν οι ισπανικές αρχές εξηγείται, ειδικότερα, από τον αποκλεισμό των ποταμών από την εξέταση του ευτροφισμού στην έκθεση 2012-2015. Ο αποκλεισμός όμως αυτός δεν είναι σύμφωνος με την οδηγία 91/676.

174 Λόγω αλλαγής της μεθοδολογίας, ούτε τα στοιχεία που παρασχέθηκαν με την έκθεση 2016-2019 μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να καταδειχθεί βελτίωση όσον αφορά τον ευτροφισμό. Συγκεκριμένα, στην έκθεση αυτή 68 σημεία μέτρησης που παρουσίαζαν ευτροφισμό ή κίνδυνο ευτροφισμού καταργήθηκαν σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο.

175 Επομένως, η Επιτροπή θεωρεί ότι τα διαθέσιμα στοιχεία που παρατίθενται στο δικόγραφο της προσφυγής της επιβεβαιώνουν ότι το πρόβλημα του ευτροφισμού δεν βελτιώθηκε, οπότε οι ισπανικές αρχές όφειλαν να θεσπίσουν συμπληρωματικά μέτρα ή ενισχυμένες δράσεις για τον σκοπό αυτόν. Το Βασίλειο της Ισπανίας παρέλειψε να εκπληρώσει την υποχρέωση αυτή.

176 Με το υπόμνημα αντικρούσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε την παράβαση που του προσάπτεται. Όλη η επιχειρηματολογία της Επιτροπής στηρίζεται στο γεγονός ότι το εν λόγω κράτος μέλος απέκλεισε τους ποταμούς από την εξέταση που διενήργησε προκειμένου να εντοπίσει τις περιπτώσεις ευτροφισμού στο έδαφός του. Η Επιτροπή αρκείται απλώς στον ισχυρισμό ότι ο αποκλεισμός αυτός θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια να υποτιμάται, στις εκθέσεις που της απευθύνονται, η έκταση του φαινομένου ευτροφισμού στο ισπανικό έδαφος, χωρίς να προσκομίζει τα αναγκαία στοιχεία ώστε το Δικαστήριο να μπορέσει να εξακριβώσει την ύπαρξη της προβαλλόμενης παράβασης.

177 Εξάλλου, από την έκθεση 2016-2019 προκύπτει ότι ο ευτροφισμός των εσωτερικών υδάτων αξιολογήθηκε βάσει 468 σημείων μέτρησης και το 23,3 % των σημείων αυτών ανέδειξε τέτοια μορφή ρύπανσης. Αν η διαπίστωση αυτή επεκτεινόταν στο σύνολο των υδάτων που αποτελούν αντικείμενο παρακολούθησης στην Ισπανία, ο αριθμός των σημείων μέτρησης στα οποία θα παρατηρούνταν φαινόμενο ευτροφισμού θα ανερχόταν σε 172 επί συνόλου 1 024 σημείων μέτρησης, ήτοι στο 16,8 % του συνολικού αντικειμένου της μέτρησης, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να συναχθεί, παρά τη σπουδαιότητα του προβλήματος αυτού, ότι ήταν αναγκαία η θέσπιση συμπληρωματικών μέτρων ή ενισχυμένων δράσεων προς τον σκοπό αυτόν.

178 Εν πάση περιπτώσει, σύμφωνα με το Παράρτημα Ι, σημείο Β, της οδηγίας 91/676, για την επίτευξη των στόχων της οδηγίας αυτής πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα φυσικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά των υδάτων και του εδάφους, καθώς και οι τρέχουσες γνώσεις σχετικά με τη συμπεριφορά των αζωτούχων ενώσεων στο περιβάλλον. Πάντως, οι ισπανικοί ποταμοί υπόκεινται σε σημαντικές εποχιακές διακυμάνσεις, με αποτέλεσμα το επίπεδο ανανέωσης των υδάτων να είναι υψηλό και οι καταστάσεις ευτροφισμού να μην παρουσιάζουν μεγάλη χρονική διάρκεια.

179 Με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι τα διαθέσιμα επιστημονικά δεδομένα συνιστούν να μην αποκλείονται οι ποταμοί από την ανάλυση της τροφικής κατάστασης των υδατικών συστημάτων στην Ισπανία, δεδομένου ότι η αύξηση των φυκών και η άνθηση κυανοβακτηρίων μπορεί να εμφανιστεί στους ποταμούς αυτούς και να παραμείνει εκεί επί μήνες, τουλάχιστον στα τμήματα των ποταμών με τη βραδύτερη ροή.

180 Με το υπόμνημα ανταπαντήσεως, το Βασίλειο της Ισπανίας υποστηρίζει ότι, με το υπόμνημά της απαντήσεως, η Επιτροπή παραδέχθηκε ότι δεν εμφανίζεται ευτροφισμός σε όλους τους ποταμούς. Αυτό ακριβώς υποστήριξε τεκμηριωμένα το Βασίλειο της Ισπανίας με το υπόμνημά του αντικρούσεως.

– *Εκτίμηση του Δικαστηρίου*

181 Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι από τον συνδυασμό του άρθρου 3, παράγραφος 1, και του παραρτήματος Ι, Α, σημεία 2 και 3, της οδηγίας 91/676 προκύπτει ότι τα ύδατα πρέπει να θεωρείται ότι υφίστανται ρύπανση όχι μόνον όταν η περιεκτικότητα των υπόγειων υδάτων σε νιτρικά ιόντα υπερβαίνει τα 50 mg/l, αλλά και, ιδίως, όταν οι φυσικές λίμνες γλυκού νερού, άλλοι χώροι γλυκού νερού, οι εκβολές ποταμών, τα παράκτια και θαλάσσια ύδατα έχουν υποστεί ευτροφισμό (απόφαση της 21ης Ιουνίου 2018, Επιτροπή κατά Γερμανίας, C-543/16, EU:C:2018:481, σκέψη 60). Κατά συνέπεια, σε περίπτωση ευτροφισμού, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να θεσπίσουν τα μέτρα του άρθρου 5 της εν λόγω οδηγίας, ήτοι τα προγράμματα δράσης και, εφόσον είναι αναγκαίο, τα συμπληρωματικά μέτρα και τις ενισχυμένες δράσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν την κατάσταση αυτή.

182 Εντούτοις, πρέπει να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 153 της παρούσας απόφασης, η Επιτροπή πρέπει να καταδεικνύει, προκειμένου να αποδείξει ότι τα υποχρεωτικά μέτρα του άρθρου 5, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676 δεν επαρκούν για την επίτευξη των στόχων του άρθρου 1 της οδηγίας αυτής, ότι η ποιότητα των υδάτων κατά τη διάρκεια συγκεκριμένης περιόδου δεν βελτιώθηκε, σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο. Δεδομένου ότι, με το δεύτερο σκέλος της τρίτης αιτίασής της, η Επιτροπή προσάπτει στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι δεν έλαβε τα μέτρα που απαιτεί το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας αυτής για την αντιμετώπιση των υφιστάμενων καταστάσεων ευτροφισμού στο σύνολο του εδάφους του, εναπόκειται στο εν λόγω θεσμικό όργανο να αποδείξει ότι η ποιότητα των υδάτων δεν βελτιώθηκε, όσον αφορά τον ευτροφισμό, από τη μία περίοδο στην άλλη.

183 Εν προκειμένω, όμως, η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι δεν σημειώθηκε τέτοια βελτίωση. Πράγματι, αφενός, το θεσμικό αυτό όργανο παραδέχεται ότι, σύμφωνα με την έκθεση 2012-2015, διαπιστώθηκε ελαφρά βελτίωση σε σχέση με την περίοδο 2008-2011, δεδομένου ότι το ποσοστό των σημείων μέτρησης στα οποία διαπιστώθηκε ευτροφισμός μειώθηκε από 0,32 % σε 0,29 %. Αφετέρου, η Επιτροπή δεν απέδειξε ότι η κατάσταση δεν βελτιώθηκε όσον αφορά τον ευτροφισμό κατά την περίοδο 2016-2019 σε σχέση με την περίοδο 2012-2015, δεδομένου ότι το θεσμικό αυτό όργανο δεν προσκόμισε κανένα συγκεκριμένο στοιχείο προς τούτο.

184 Είναι αληθές ότι η Επιτροπή υποστηρίζει, χωρίς να αντικρούεται από το Βασίλειο της Ισπανίας, ότι τα δεδομένα που περιλαμβάνονται στην έκθεση 2012-2015 στηρίζονται σε δείγμα υδατικού συστήματος μικρότερο από εκείνο που ελήφθη υπόψη με την έκθεση που κοινοποίησαν οι ισπανικές αρχές στην Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας 91/676 και η οποία περιείχε τις πληροφορίες του παραρτήματος V της οδηγίας αυτής όσον αφορά την περίοδο 2008-2011, δεδομένου ότι οι ποταμοί αποκλείστηκαν από τη μέθοδο για τον εντοπισμό των περιπτώσεων ευτροφισμού. Επιπλέον, η Επιτροπή υποστηρίζει, χωρίς να αντικρούεται από το Βασίλειο της Ισπανίας, ότι στην έκθεση 2016-2019 68 σημεία μέτρησης που παρουσίαζαν ευτροφισμό ή κίνδυνο ευτροφισμού καταργήθηκαν σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο.

185 Συναφώς, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος δεν λαμβάνει υπόψη τους ποταμούς για τον εντοπισμό των υφιστάμενων περιπτώσεων ευτροφισμού στο έδαφός του ενδέχεται να συνιστά παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με το Παράρτημα Ι, Α, σημείο 3, της οδηγίας αυτής, από το οποίο προκύπτει ότι πρέπει να θεωρείται ότι τα ύδατα υφίστανται ρύπανση όταν οι «φυσικές λίμνες γλυκού νερού, άλλοι χώροι γλυκού νερού, εκβολές ποταμών, παράκτια και θαλάσσια ύδατα» έχουν υποστεί ευτροφισμό. Πράγματι, οι ποταμοί πρέπει να θεωρούνται ως «άλλοι χώροι γλυκού νερού», κατά την έννοια της διάταξης αυτής. Επιπλέον, όσον αφορά την κατάργηση σημείων μέτρησης στα οποία διαπιστώθηκε ευτροφισμός ή κίνδυνος ευτροφισμού κατά την προηγούμενη περίοδο, πρέπει να υπομνησθεί ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να προβαίνουν σε ορθή και πλήρη παρακολούθηση και επανεξέταση των υδάτων, ιδίως σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχεία α′ έως γ′, της οδηγίας αυτής. Εξάλλου, δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 6, της εν λόγω οδηγίας, τα κράτη μέλη καταρτίζουν και εφαρμόζουν κατάλληλα προγράμματα παρακολούθησης προκειμένου να εκτιμούν την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων δράσης που θεσπίζουν.

186 Εντούτοις, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, εν προκειμένω, η Επιτροπή δεν προσάπτει στο Βασίλειο της Ισπανίας ότι παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 91/676, σε συνδυασμό με το Παράρτημα Ι, Α, σημείο 3, της οδηγίας αυτής. Το θεσμικό αυτό όργανο δεν στηρίζει τέτοια αιτίαση ούτε στο άρθρο 5, παράγραφος 6, της οδηγίας αυτής, ούτε στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, ούτε στο άρθρο 10 της ίδιας οδηγίας, σε συνδυασμό

με το παράρτημα V, σημείο 3, αυτής, το οποίο προβλέπει ότι τα κράτη μέλη πληροφορούν την Επιτροπή, μεταξύ άλλων, για τα αποτελέσματα της παρακολούθησης που προβλέπεται στο άρθρο 6 της οδηγίας 91/676.

187 Επομένως, το δεύτερο σκέλος της τρίτης αιτίασης πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμο.

188 Από το σύνολο των προεκτεθέντων συνάγεται ότι το Βασίλειο της Ισπανίας:

– καθόσον παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες στην Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, στην Κοινότητα της Μαδρίτης και στην Κοινότητα της Βαλένθια τις υδρολογικές λεκάνες που αντιστοιχούν σε καθένα από τα ακόλουθα μολυσμένα σημεία μέτρησης:

  – Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων: 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 και ES 53M1205,

  – Κοινότητα της Μαδρίτης: TA 53306008, και

  – Κοινότητα της Βαλένθια: JU210, JU209 και JU202,

– καθόσον δεν προέβλεψε όλα τα απαραίτητα υποχρεωτικά μέτρα στα προγράμματα δράσης των Αυτόνομων Κοινοτήτων της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν, της Εστρεμαδούρας και της Κοινότητας της Μαδρίτης, και

– καθόσον δεν θέσπισε τα απαιτούμενα συμπληρωματικά μέτρα ή τις απαιτούμενες ενισχυμένες δράσεις σχετικά με τη νιτρορρύπανση όσον αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και της Μούρθια,

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676, από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της ίδιας οδηγίας σε συνδυασμό με τα παραρτήματά της II και III, και από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

189 Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπάρχει σχετικό αίτημα του νικήσαντος διαδίκου.

190 Κατά το άρθρο 138, παράγραφος 3, του Κανονισμού Διαδικασίας, σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων, κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά έξοδά του.

191 Εν προκειμένω, δεδομένου ότι τόσο η Επιτροπή όσο και το Βασίλειο της Ισπανίας ηττήθηκαν μερικώς, φέρουν τα δικαστικά έξοδά τους.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (έκτο τμήμα) αποφασίζει:

1) – Το Βασίλειο της Ισπανίας, καθόσον παρέλειψε να χαρακτηρίσει ως ευπρόσβλητες ζώνες, στην Comunidad Autónoma de las Islas Baleares (Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων, Ισπανία), στην Comunidad de Madrid (Κοινότητα της Μαδρίτης, Ισπανία) και στην Comunidad Valenciana (Κοινότητα της Βαλένθια, Ισπανία), τις υδρολογικές λεκάνες μέσω απορροής (επιφανειακά ύδατα) ή διείσδυσης (υπόγεια ύδατα) που αντιστοιχούν σε καθένα από τα ακόλουθα μολυσμένα σημεία μέτρησης:

– Αυτόνομη Κοινότητα των Βαλεαρίδων Νήσων: 1801M1T 1, ES 53M0137, ES 53M1123 και ES 53M1205,

– Κοινότητα της Μαδρίτης: TA 53306008, και

– Κοινότητα της Βαλένθια: JU210, JU209 και JU202,

– καθόσον δεν προέβλεψε όλα τα απαραίτητα υποχρεωτικά μέτρα στα προγράμματα δράσης της Comunidad Autónoma de Aragón (Αυτόνομης Κοινότητας της Αραγονίας, Ισπανία), της Comunidad Autónoma de Castilla-La Mancha (Αυτόνομης Κοινότητας της Καστίλης – Λα Μάντσα, Ισπανία), της Comunidad de Castilla y León (Αυτόνομης Κοινότητας της Καστίλης και Λεόν, Ισπανία), της Comunidad Autónoma de Extremadura (Αυτόνομης Κοινότητας της Εστρεμαδούρας, Ισπανία) και της Κοινότητας της Μαδρίτης, και

– καθόσον δεν θέσπισε τα απαιτούμενα συμπληρωματικά μέτρα ή τις απαιτούμενες ενισχυμένες δράσεις σχετικά με τη νιτρορρύπανση όσον αφορά τις Αυτόνομες Κοινότητες της Αραγονίας, της Καστίλης – Λα Μάντσα, της Καστίλης και Λεόν και την Comunidad Autónoma de la Región de Murcia (Αυτόνομη Κοινότητα της Μούρθια, Ισπανία),

παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από το άρθρο 3, παράγραφος 4, της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 1991, για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΚ) 1137/2008 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2008, από το άρθρο 5, παράγραφος 4, της ίδιας οδηγίας, όπως τροποποιήθηκε, σε συνδυασμό με τα παραρτήματά της ΙΙ και ΙΙΙ, και από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας, όπως τροποποιήθηκε.

2) Απορρίπτει κατά τα λοιπά την προσφυγή.

3) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Βασίλειο της Ισπανίας φέρουν τα δικαστικά έξοδά τους.

(υπογραφές)